

PRIZMA

MESEČNE POLITIČKE ANALIZE

Izdavač:

Centar za liberalno-
demokratske studije

Redakcija:

Ilija Vujačić, Boško
Mijatović (glavni ured-
nik), Slobodan
Samardžić, Dragor
Hiber

Sekretar redakcije:

Aleksandra Stankov-
Mijatović

Grafički dizajn:

Zoran M. Blagojević

Prelom:

„Beoprint“, Beograd

Za izdavača:

Zoran Vacić

Štampa:

„Goragraf“, Beograd,
maj 2001.

Izlazi jednom mesečno

Rukopisi se ne vraćaju

Adresa izdavača:

Beograd, Vojvode
Dobrnjca 52
tel/fax: 767-294,
768-295

Web sajt:

www.clds.org.yu

e-mail:

office@clds.org.yu

Sadržaj:

Boško Mijatović **3**

Pregled meseca

Ilija Vujačić **9**

**Hapšenje Miloševića –
oslobađanje Srbije?**

Slobodan Samardžić **14**

Izbori bez rezultata

Vladimir Gligorov **19**

Država ili *modus vivendi*

Boris Begović **24**

**Jugoslavija i
međunarodne finansijske
institucije**

CLDS

Boško Mijatović¹

MESEČNI PREGLED

1. april

Posle dvodnevne krize, **prtvoren je Slobodan Milošević**, bivši predsednik Srbije i Jugoslavije. Svi su se pitali šta se događa u vili, a kasnije je postalo jasno da se Milošević cenjka oko sitnica, kao što su njegova želja da se sopstvenim kolima odveze u zatvor, da ga tom prilikom ne slikaju TV kamere, da supruzi i kćerci bude dozvoljeno da nastave da žive u vili i slično. Samo je jedna tema imala pravog smisla – zahtev novoj vlasti da ga neće isporučiti Haškom sudu – ali je politička odluka u tom pravcu bila doneta još ranije. Sa Miloševićem je pregovarao Zoran Đinđić, posredstvom jednog mladog saradnika.

DOS je izdržao ovaj test. Đinđić je očigledno izveo akciju, a Koštunica se pomalo držao po strani. Izvesna razmimoilaženja između vojske i policije nisu ostavila dubljeg traga, i pored toga što je Đinđić optužio vojsku za otezanje i ometanje policije, a Koštunica podržao njeno ponašanje.

Optužnica protiv Miloševića uglavnom sadrži finansijske presteupe, uz zloupotrebu položaja. Mnogi su nezadovoljni njome i traže da mu se sudi za sve što nam je napravio tokom ove decenije, ali zanemaruju dve činjenice. Prvo, za dva meseca od formiranja nove, DOS-ove vlade teško da je bilo moguće naći nešto više, što je i razumljivo. Jer, dosta je vremena, neminovno, potrošeno na rekonstrukciju istražnih organa – policije i tužilaštva – pa je za kratko vreme bilo teško prikupiti ubedljive materijalne dokaze. Drugo, sud se ne može baviti političkim i istorijskim krivicama, kako bi mnogi hteli, već isključivo povredama važećih zakona. Ipak, verovatno je da će tokom vremena optužnica biti dopunjavana novim elementima, sve više politički obojenim.

2. april

Sa zakašnjenjem od jednog dana, očigledno da bi se sačekao rasplet krize povodom hapšenja Miloševića, državni sekretar SAD **Kolin Pael potvrdio je da je Jugoslavija zadovoljila zahteve Kongresa** o merama koje mora da preduzme, a prvenstveno o saradnji sa Haškim tribunalom za ratne zločine. Ali, državni sekretar je dodao da će SAD podržati planiranu donatorsku konferenciju za Jugoslaviju samo ukoliko ona bude „u potpunosti saradivala” sa tribunalom.

Pri formulaciji stava, Administracija je osećala potrebu kako da podrži demokratsku vlast u Beogradu, posebno zbog međusobne kooperacije u južnoj Srbiji, tako i da izbegne sukob sa pojedinim članovima Kongresa i lobistima (na primer, Mozesom Abramovicem), koji su zahtevali dodatni pritisak na Beograd. Stoga je odabrana srednja linija, koja sadrži tvrd stav o nužnosti pune saradnje Jugoslavije sa tribunalom, ali bez decidanog pominjanja zahteva za izručenjem Miloševića kao uslova dalje podrške. Time je, praktično, Administracija zadržala sebi manevarski prostor da u budućnosti ceni stepen „punoće” saradnje, pa i da, kako nađe za shodno, uključi ili ne uključi zahtev za izručenjem Miloševića.

¹ Centar za liberalno-demokratske studije i Ekonomski institut, Beograd

Potvrda Kolina Pauela da Jugoslavija ispunjava uslove iz akta Kongresa donela je dve neposredno povoljne posledice. Prvo, oslobođeno je 50 miliona dolara američke pomoći. I drugo, važnije, omogućena je saradnja sa Međunarodnim monetarnim fondom i Svetskom bankom, bez koje bi ekonomski oporavak zemlje bio vrlo spor i bolan. U Beogradu vlada uverenje da donatorska konferencija, na kojoj bi se skupilo i do jedne milijarde dolara podrške, nije ugrožena, već da će biti održana kako je planirano, krajem maja i početkom juna. To uverenje nalazi potvrdu u misijama Svetske banke i Evropske Unije koje u Beogradu, zajedno sa vladama, pripremaju konferenciju.

3. april

Predsednik Republike Srbije Milan Milutinović podneo je ostavku na mesto potpredsednika i člana Glavnog odbora SPS-a. Obrazložio je to pritiscima koji su vršeni na njega iz okrilja stranke da abolira Slobodana Miloševića, kao i spoznajom da SPS nije stranka „tolerancije, otvorenosti, sučeljavanja različitih mišljenja i međusobnog uvažavanja”. Gde li je živeo svih ovih godina?

SPS je zapao u tešku krizu. Dobar deo članstva i nižeg rukovodstva se ili pasivizovao ili je prešao u stranke pobeđničkog DOS-a. Mnogi pripadnici nekadašnjeg vrha stranke su se, takođe, povukli iz politike, pokušavajući da prežive promenu, sačuvaju imovinu i spasu se zatvora. Stranku sada vode ljudi iz drugog ešalona, kao što su Ivković, Dačić i Anđelković. U javnosti se dosta špekuliše sa navodnom borbom između konzervativnog i socijaldemokratskog krila, ali se to ne vidi. Pre će biti da je stranka i dalje na putu degeneracije. Za jednu stranku socijaldemokratske orijentacije svakako ima mesta na političkoj sceni Srbije, ali je pitanje da li će SPS to postati. Tokom vremena, iz SPS-a su otišli mnogi ljudi koji su mogli biti zagovornici i nosioci takvog preobražaja, a uglavnom su ostali koristoljubivi ili ne mnogo sposobni sledbenici Miloševićeve politike do kraja. SPS će krenuti putem ozdravljenja tek onda kada raskine veze sa Slobodanom Miloševićem.

4. april

U javnosti Srbije ostala je nedoumica o stavu Zapada prema izručenju Miloševića. Dok je tužilac Haškog tribunala zahtevao trenutno izručenje, mnogi evropski političari su tokom prethodnih nedelja i meseci podržavali stav predsednika Koštunice da izručenje nije prioritet i da je za Srbiju i njenu mladu demokratiju daleko važnije da Miloševiću bude suđeno kod kuće. Istovremeno je, kako smo videli, stav američke administracije ostao nedorečen.

Nedoumica o stavu zapadne diplomatije prema problemu Miloševića i Haškog tribunala najzad je razjašnjena prilikom posete britanskog ministra inostranih poslova Beogradu. **Robin Kuk je rekao: „mislim da je dobro da Milošević odgovara za svoja zlodela protiv Srba” u Srbiji.** Dodao je, svakako, i da „kada Milošević prođe kroz proces zbog zlodela koje je učinio prema narodu Srbije, on mora biti predat Haškom tribunalu kako bi bio suđen za zlodela koja je učinio narodu u regionu”. Po svemu sudeći, Kuk je izneo zajednički stav zapadne diplomatije. Čak je i portparol Tribunala promenio rečnik: više se ne traži trenutno izručenje, već što skorije. Znači, Beograd je dobio zeleno svetlo za domaći proces protiv bivšeg predsednika, a bez nepovoljnih spoljnopolitičkih posledica.

Da li će Milošević ikada stići u Hag nije izvesno. Ali, sigurno je da je za Srbiju bolje da mu bude suđeno ovde, a ne tamo. Jer, izručenje Hagu bi donelo teškoće novoj, demokratskoj vlasti, pošto priličan broj stanovnika Srbije i dalje veruje, sa razlogom ili bez, da Haški tribunal nije nepristrasan i da bi Milošević tamo dobio političko suđenje koje se ne bi oslanjalo na fakta; zatim, za Srbiju je važnije da se razotkriju Miloševićeva nedela prema

sopstvenom narodu kako bi se razobličila njegova siledžijska i korupcionaška vladavina i demokratija uspostavila na što solidnijim temeljima. Zapadnoj diplomatiji je, čini se, najvažnije da suđenjem Miloševiću u Hagu potvrdi svoju istinu o događajima na Balkanu tokom 1990-tih godina, dok je Srbiji važnije da se obračuna sa svojom prošlošću i krene u budućnost, oslobođena starih tereta. A te dve potrebe se ne poklapaju u potpunosti. A ni na Zapadu nisu svi oduševljeni idejom o suđenju u Hagu, jer bi Milošević mogao da ispriča ponešto i o njima.

6. april

Snage SFOR-a zauzele su centralu i filijale Hercegovačke banke, Mostar, glavne banke bosanskih Hrvata u Muslimansko-hrvatskoj federaciji. Odmah su se razbuktili neredi u Mostaru, u kojima su se Hrvati sukobili sa pripadnicima SFOR-a. Bilo je ranjenih na obe strane, a predstavnici SFOR-a priznali su da su neredi dočekali nespremni.

Pitanje Bosne i Hercegovine opet je otvoreno pokušajem Hrvata da ostvare samoupravu u krajevima BiH u kojima čine većinu. Nezadovoljni forsiranjem multietničke koalicije, i putem nefer izbornog zakona, predstavnici HDZ-a, vodeće hrvatske stranke, proglasili su tokom marta samoupravu, prestali da plaćaju dažbine federalnoj vladi i pozvali vojnike hrvatske nacionalnosti da napuste zajednički vojsku, što je rezultiralo velikim odzivom. Multinacionalna BiH, vaspostavljena po zamislima Zapada, dovedena je u pitanje. Kancelarija Visokog predstavnika Volfganga Petriča pokušala je da problem svede na mali broj korumpiranih hrvatskih nacionalista, ali je pitanje da li će u tome uspeti. Izgleda, ipak, da velika većina Hrvata iz Bosne i Hercegovine stoji iza akcije HDZ-a. Vlada Republike Hrvatske je snažnim rečima osudila delovanje „ekstremnih” Hrvata u BiH, ali je hrvatski deo Federacije i dalje ostao potpuno integrisan sa Hrvatskom; iskrenost hrvatske vlade je i dalje u pitanju.

Osnovno je pitanje šta želi HDZ. Samoupravu – ali, kakvu i u kakvoj Bosni i Hercegovini? Izvlačenje Hrvata iz zajednice sa Muslimanima svakako je osnovni cilj, ali, prema svim informacijama, postoji i sporedni: rekonstrukcija BiH. Ta bi rekonstrukcija trebalo, po mišljenju Hrvata, da ukine entitete predviđene Dejtonskim ugovorom, a time i Republiku Srpsku, i da stvori Bosnu i Hercegovinu sačinjenu ne više od dva vrlo samostalna entiteta (Republika Srpska i Muslimansko-hrvatska federacija), već od većeg broja kantona koji bi bili samostalniji nego što su sadašnji u Muslimansko-hrvatskoj federaciji, ali i manje nezavisni nego što su entiteti. Time hrvatska strana daje intrigirajuću ponudu Muslimanima: dajte nam više samostalnosti nego što smo imali do sada, ali na račun srpskog entiteta. Muslimanski političari su zainteresovani, ali ne žure sa odgovorom, već puštaju Petriča da nastavi posao.

7. april

Pred zgradom Vlade Srbije **okupilo se hiljadu do dve hiljade pristalica SPS-a da protestuje protiv hapšenja Slobodana Miloševića** i da zahteva da mu se omogući odbrana sa slobode. Taj mali broj pristalica sigurno je neprijatno iznenadio Miloševića i aktuelno rukovodstvo SPS-a, jer se pokazalo da tužna sudbina bivšeg velikog srpskog vođe ne može da okupi ni onoliko ljudi koliko jedna obična fudbalska utakmica. O tempora, o mores!

9. april

Evropska komisija odobrila je prvu tranšu od 150 miliona evra za pomoć Jugoslaviji od ukupno 250 miliona predviđenih za 2001. godinu. Kao preduslov nije pominjana saradnja sa Haškim tribunalom na izručenju Miloševića, što ponovo ukazuje na suštinsku

razliku u pristupu Evropske Unije i SAD: dok evropljani pokušavaju da pozitivno utiču na razvoj događaja konstruktivnim pristupom, dotle SAD uvek čuvaju u rezervi sredstvo za pritisak. Da se zna ko je svetski hegemon.

11. april

Slobodan **Milošević je prebačen u bolnicu, zbog srčanih tegoba**. Verovatno mu je pozlilo kada je zaista shvatio gde se nalazi i šta mu se dogodilo.

15. april

UNMIK je postavio carinarnice na granicama Kosova prema Srbiji, čime je izazvana zategnuta situacija kako na severnom Kosovu, tako i između Beograda i UNMIK-a, a povodom pitanja eventualnog kršenja mandata UNMIK-a i rezolucije 1244. Objašnjenje UNMIK-a da se ne radi o carinarnicama i naplaćivanju carina, već o poreskim odeljenjima i naplati poreza na promet i akciza nije ubedljivo, jer se ove druge dažbine standardno ne naplaćuju na granici, već u mestu potrošnje (kupovine robe). Na granici se naplaćuje carina.

UNMIK je preuzeo ovu operaciju na dan Uskrsa, kada su Srbi slavili verski praznik i bili nespremni na ozbiljniju reakciju. Do njihovog protesta je, ipak, došlo. Sledećih dana su napravili 12 barikada i prekinuli saobraćaj na severu pokrajine, čime je situacija opet zaoštrana.

Reakcija Srba sa Kosova je razumljiva: uvođenje carinarnica svakako predstavlja još jedan korak u pravcu odvajanja pokrajine od Srbije i Jugoslavije; takođe, zbog carina bi roba iz Srbije poskupela, što bi pogodilo ionako siromašno stanovništvo. UNMIK je odgovorio da neće naplaćivati dažbine na robu proizvedenu u Srbiji, ali je time samo priznao da se ipak radi o carini, a ne o porezu na promet. Naime, porez na promet se naplaćuje u mestu potrošnje, pa bi UNMIK, kada bi uspevao da ubira porez na promet u lokalnoj trgovini na Kosovu, imao prava da oporezuje i robu poreklom iz Srbije koja se troši na Kosovu. UNMIK je obrazložio uvođenje carinarnica potrebom da se napuni budžet Kosova. To nije dobar razlog, jer njegov neuspeh da naplati poreze od stanovnika Kosova na pravi način ne bi trebalo da bude povod za ovako drastičan potez, koji dovodi u pitanje rezoluciju 1244 UN.

Ipak, problem postoji. Pitanje je kako urediti carinski sistem na celom području koje je nominalno pod jugoslovenskim suverenitetom, tj. šta raditi sa Kosovom u carinskom smislu. Problem je, naravno, kako očuvati slobodnu trgovinu između Kosova i preostalog dela Srbije i Jugoslavije ukoliko su im carinske politike prema ostatku sveta različite. Podsetimo još da jugoslovenska carina ne postoji na granici Kosova prema Albaniji i Makedoniji. Najlakše bi se problem rešio kada bi UNMIK čvrsto kontrolisao granicu prema Makedoniji i Albaniji i kada bi primenjivao jugoslovenske carinske propise ili bar vodio sličnu carinsku politiku. Tada bi trgovina između Kosova i ostalog dela SRJ mogla biti slobodna. Međutim, UNMIK, polazeći od svojih političkih i ekonomskih razloga, vodi drugačiju carinsku politiku prema susednim zemljama, uključujući i slab nadzor nad granicom, pa se javlja ozbiljan problem trgovine i šverca između Kosova i ostalog dela SRJ. Rezultat toga su carinarnice na administrativnoj granici, koje je prvo postavila jugoslovenska carina, a sada i UNMIK. Ono što UNMIK uvodi praktično je zona slobodne trgovine između Kosova i ostalog dela Srbije za jedan broj roba, uz pravilo o njihovom poreklu, što predstavlja međudržavni aranžman.

Devetnaestog i dvadeset drugog aprila KFOR je izveo akcije razbijanja barikada. Među Srbima bilo je dosta povređenih, a umrla je jedna 62-godišnja žena. Ali, barikade su odmah obnavljane malo dalje.

Vlasti Srbije i Jugoslavije oštro su protestovale i zahtevale ukidanje punktova. Pregovori između vlade SRJ i UNMIK-a o sudbini punktova ne daju rezultate.

22. april

Održani su parlamentarni izbori u Crnoj Gori. Raspodela poslaničkih mesta u Skupštini je sledeća: koalicija *Pobjeda je Crne Gore* (DPS i SDP) 36, koalicija *Za Jugoslaviju* (SNP, NS i SNS) 33, Liberalni savez 6, Demokratska unija Albanaca 1 i Demokratski savez (Albanaca) 1. Zakonska odredba o rezervaciji pet mandata za albansku manjinu učinila je da u skupštinu uđu dve albanske stranke iako su osvojile manje glasova od drugih, koje su ostale ispod cenzusa. Razlika u broju glasova između dveju vodećih koalicija iznela je samo 1,4%. Da su državni mediji i drugi državni resursi bili u rukama koalicije *Za Jugoslaviju*, sigurno je da bi ishod ovih izbora bio drugačiji.

Neočekivano mala razlika u broju pristalica nezavisnosti i ostanka Crne Gore u Jugoslaviji predstavlja poraz za Mila Đukanovića, koji se na ovim izborima borio za dvotrećinsku većinu u Skupštini, koja bi mu omogućila legalne ustavne promene. Sa druge strane, očigledno je da je privrženost Jugoslaviji među građanima Crne Gore niža nego ikada.

Ostaje neizvesno šta će Milo Đukanović dalje raditi. Dve su čiste opcije: prvo, da odustane od referenduma i povede ozbiljne razgovore o redefinisanoj Jugoslaviji i, drugo, da održi obećanje i zakaže referendum za 13. juli. Verovatnije je, međutim, da će odabrati treću, srednju opciju: formiranje vlade sa Liberalnim savezom; odlaganje referenduma za nekoliko meseci, što mu liberali već dozvoljavaju kada pominju obavezu da se on sprovede u roku od šest meseci od dana raspisivanja; prihvatanje pregovora sa Beogradom, kako bi se zadovoljio zahtev međunarodne zajednice, ali i neiskreno vođenje tih pregovora kako bi doživeli neuspeh; pojačanje medijske kampanje kako bi se za ideju nezavisnosti pridobili apstinenti i dostigla magična granica od 50% upisanih birača, bez obzira na eventualni bojkot referenduma od strane projugoslovenskih stranaka; raspisivanje referenduma po postojećim ili sličnim pravilima, koji bi doneo odluku o nezavisnosti. Ustavna odredba o dvotrećinskoj većini u skupštini koja je potrebna za ustavne promene ne mora predstavljati veliku prepreku za ovaj scenario, jer su vodeći crnogorski pravnici još davno „protumačili” da se ona ne odnosi na sticanje nezavisnosti.

Odlučujući uticaj na strategiju Mila Đukanovića imaće stav međunarodne zajednice. Ukoliko ona uslovi finansijsku pomoć, koja održava Crnu Goru iznad vode, njenim zadržavanjem u federalnoj Jugoslaviji, tada aktuelna crnogorska vlast neće imati mnogo izbora. Ali, ukoliko podrška federalnoj Jugoslaviji ostane retorička, tada pomenuti scenario dobija na verovatnoći.

Evropska Unija je već ponudila šargarepu: par dana po crnogorskim izborima započela je proces koji vodi sklapanju Sporazuma o stabilizaciji i udruživanju (SAA), koji bi doneo trgovinske i druge povlastice Jugoslaviji (i Crnoj Gori) i predstavljao prvi korak ka učlanjenju Jugoslavije u EU. Time EU ponavlja strategiju iz Makedonije: jednoj zemlji u krizi nudi beneficije u zamenu za smirivanje političkih tenzija.

Srbiji svakako ne odgovara prolongiranje agonije Jugoslavije, već što skorije definitivno rešenje.

25. april

Generalni sekretar NATO-a **Džordž Robertson izjavio je da „ne postoji nikakav automatizam povratka, niti nerealan vremenski raspored”** povratka jugoslovenske vojske i policije u sektor B tampon zone prema Kosovu. Time je demantovano rašireno mišljenje u

Srbiji, koje je izneo i ministar Batić, da je pitanje dana ili nedelja kada će Srbija i Jugoslavija preuzeti i ovaj, poslednji sektor Zone kopnene bezbednosti.

Da je povratak združenih snaga u ovaj sektor osetljiviji od ulaska u ostale sektore nema sumnje. Osetljiv je, prvo, zato što u njemu živi dosta stanovnika (pominje se 20 hiljada, uglavnom Albanaca), što čini delikatnim odnose u sektoru; incident koji je, prema Čovićevim rečima, napravila policija u Lučanima to ilustruje. I drugo, u sektoru se nalazi nekoliko stotina dobro naoružanih albanskih terorista koji ne žele da se povuku, već zahtevaju velike koncesije; težnja NATO-a da izbegne sukob sa Albancima čini ga sklonim na popuštanje.

Šire posmatrano, događaji u južnoj Srbiji deo su strategije NATO-a da primiri Albance u celom regionu (Makedonija, Kosovo, ostali deo Jugoslavije), što očigledno ne ide lako. Dinamični albanski nacionalizam spreman je da, pod dovoljnim pritiskom, napravi primirje sa susedima, ali ne i da odustane od osnovnih ciljeva. A zemlje NATO-a, pre svih SAD, ne žele da uđu u sukob sa Albancima ne samo zato što hoće da sačuvaju živote svojih vojnika, već i zato što ne žele da izgube važnog savezika.

Ilija Vujačić²

HAPŠENJE MILOŠEVIĆA – OSLOBAĐANJE SRBIJE?

Samo mesec dana nakon Miloševićevog hapšenja vesti o decenijskom neprikosnovenom gospodarstvu Srbije preselile su se u poslednje minute TV dnevnika. Upravo takvo mesto je 30. aprila dobila vest da je Krivično veće Okružnog suda u Beogradu donelo Rešenje o produženju pritvora za još 60 dana. Da li zato što se takva vest očekivala zbog same prirode istražnog postupka koji će nesumnjivo zahtevati puno vremena, pa zbog toga to i nije događaj koji bi predstavljao neku važnu vest, tek dežurni urednici su je odmah u prvom objavljivanju smestili neposredno pre meteorološke prognoze. Znači li to, međutim, da sam Milošević više nije važan za Srbiju, da je njegovo hapšenje predstavljalo oslobađanje Srbije od njega i njegovog uticaja? Naravno da ne.

Dramatika hapšenja koja je obeležila časove od petka 30. marta do ranih sati u nedelju 1. aprila - nekoliko sati pre isteka roka u kojem je američki Kongres trebalo da odluči o daljoj pomoći - dvodnevna drama ograničenog haosa, nasilja i tragikomičnosti, kao da je posle mesec dana već zaboravljena, skoro daleka i besmislena, pa čak i nevažna. Međutim, sve što se događalo oko i povodom Miloševićevog hapšenja nadišlo je puku činjenicu da je uhapšen i ukazalo na mnoge slabosti i mane vlasti, ali i potvrdilo neke stare sumnje u javnosti i otvorilo nove. Otud preseljenje vesti o Miloševiću na poslednju minutažu dnevnika ne treba da zavarava. Sudbina Srbije i njenih građana će i dalje i te kako da zavise od Miloševića i odnosa prema njemu. To što je vest pala u poslednjoj minutaži ponajmanje je znak da se njegovim hapšenjem Srbija Miloševića oslobodila, još manje da se oslobodila od spoljnih pritisaka i što je još važnije, od nasleđenih i nataloženih rana koje joj je Miloševićeva vlast zadala.

Ali su događaji oko hapšenja i te kako simptomatični i ostaju mnoga pitanja koja su tim povodom došla u središte postoktobarskog političkog života u Srbiji. Način i datum hapšenja, kao i sva događanja u ta dva dana su prevazišli prostu činjenicu da je došlo do hapšenja Miloševića. Po broju uključenih političkih faktora od najviših državnih funkcionera i službenika, preko branilaca „lika i dela“ i njihovih protivnika, do najvažnijih poluga upravne vlasti, bile su uključene praktično sve relevantne institucije društva: mediji, policija, vojska, partije, vlada. Sam tok hapšenja i sve šta se oko njega događalo izneli su na dnevnu svetlost mnoge znane i neznane detalje političkog života u Srbiji nakon oktobarskih događaja, doveli u središte pažnje odnose u DOS-u, sudbinu SPS-a i JUL-a, odnose sa međunarodnom zajednicom, ali i postavili na dnevni red mnoga sudbinska pitanja za građane i državu Srbiju, od problema ekonomskog oporavka do pitanja konstitucionalizacije srpske „slavne revolucije bez krvi“.

Sam čin hapšenja kroz dvodnevno preganjanje vlasti sa Miloševićem i sa samom sobom, uzajamno odmeravanje snaga i „treniranje strogoće“ vojske i policije, Miloševićevo začikavanje vlasti i dovođenje u pitanje kredibiliteta države i igranje na ivici ozbiljnijih sukoba navijača i „čuvara“ (mada ne i građanskog rata) nosilo je izgled prave političke drame. Pa opet su sam tok događaja i uloga pojedinih aktera i posle mesec dana ostali nejasni i zamršeni, a izjave protagonista protivrečne.

² Fakultet političkih nauka i Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd

Glavne činjenice i redosled događaja u dvodnevnoj dramatici hapšenja su u osnovi poznati, ali je štošta ostalo prikriveno i zaogrnuto tajnom, što navodi na razna nagađanja. Bilo je tu ishitrenosti, brzopletosti, smušenosti, nespretnosti, nekoordinisanosti, neslaganja, nadmudrivanja, neposlušnosti, nezakonitosti, opstrukcija, neizvesnosti i netačnih informacija, koje su stigle čak i do Vašingtona. Samo hapšenje je imalo dva čina: prvi, neuspeli pokušaj smene straže i uručjenja sudskog poziva koji se okončao očito iznuđenim naknadnim legitimisanjem i drugi, samo privođenje posle jednako mučnog i nedopustivo dugog preganjanja s Miloševićem. Iz mnoštva impresija o medijima, glavnim protagonistima, statistima i izvršiteljima (uz puno patetike, isprazne retorike, tragikomike „branilaca“ i neprofesionalnosti novinara) koji su manje više poznati i koji su od trenutnog medijskog značaja, nije teško izdvojiti one koje su od trajnije važnosti i od sudbinskog značenja za dalja događanja u Srbiji i oko nje. Samo poklapanje hapšenja i isteka američkog roka je u najmanju ruku pokazalo odsustvo osećanja za političku suptilnost, ali i da saglasnosti oko hapšenja nije bilo i da je „neko“ u poslednjem trenutku pre isticanja roka odlučio da se stvar ubrza i da se dugo pripremana krivična prijava uruči.

Hapšenje je konačno pokazalo da je Milošević ponovo nadmudrio dojučerašnju opoziciju s kojom se deset godina poigravao. Doveo je u položaj pregovarača i garanta, kao da se radi o nekom od međunarodnih faktora, s kojima se na sličan način poigravao dogod je mogao, da bi na kraju uvek popustio. Ali to nije samo odlika njegovog karaktera, nego je i posledica slabosti vlasti i od jeseni tinjajućih konceptijskih i ličnih podela u njoj. Milošević je ponovo igrao na kartu rascepa koji bi da produbi i tako se izvuče, kao i na igru odugovlačenja, dok mu ne priteknu u pomoć brojnije „trupe“ onemoćalih i izmanipulisanih staraca i tragikomičnih marginalaca. Čak je sebi dopustio tu autističnu drskost da tokom jogunastog popuštanja, a nakon pretnji „odlučnom bitkom“ i nepristajanja da padne živ u ruke omraženom neprijatelju, zatraži privilegiju da mu sudski istražitelj dođe na noge i od njega uzme izjavu u njegovoj kući. Na kraju je ipak uspeo da izboksuje ni manje ni više nego garancije tri institucionalno najistaknutije ličnosti (dvojice predsednika i jednog premijera). I time pokazao da mu nije stalo ne samo do kredibiliteta države, nego ni do sopstvenog dostojanstva. Ali, mrlju na licu vlasti jedino spira činjenica da je ipak sve prošlo bez ozbiljnijeg sukoba, iako ne i bez prolijanja krvi.

No, mnogo važnije od toga su institucionalne posledice i pokazatelji karaktera institucija koji su izbili na videlo u toku hapšenja. Institucionalno je došlo do raskoraka i ozbiljnog nesklada saveznih (vojske i Predsednika SRJ) i republičkih organa (policije i vlade) kako u samom toku događaja, tako i u naknadnim objašnjenjima. Ne samo da je vojska očito sprečavala hapšenje, nego su i kontradiktorne izjave o njenoj ulozi (s jedne strane, o njenoj opstrukciji, a, s druge, o delovanju po svim pravilima službe i u okvirima zakona) ostale da važe i mesec dana nakon hapšenja, uprkos ostvarenom jedinstvenom stavu koji je iskazao Predsednik SRJ nakon sastanka dosovskih čelnika. Vojska, prema do sada poznatom, nije imala pravo da ometa postupanje policije po nalogu sudskih organa. A njeno objašnjenje je uopšteno i puno fraza. Problematično je i objašnjenje Predsednika SRJ da se vojska postavila između policije i „narodnih straža“ da ne bi došlo do sukoba, kao da je to njen posao. A ako joj to nije posao, onda nije ni zakonito.

Postavlja se pitanje kakve to razlike postoje između vojske i policije? Ili se prosto radi o konceptijskim razlikama dva personalna središta vlasti - savezne i republičke - oličenim u Predsedniku SRJ i Premijeru Srbije, koje se u tom slučaju moraju drugačije razrešavati. Ovaj spor je konačno razrešen svečanim izlaskom svih aktera koalicionog sastanka pred javnost (očigledno je pritom, bilo samozadovoljstvo Premijera postignutim rešenjem) i nesumnjivo značajnim iskazom o tome da niko nije iznad zakona i da se sudske odluke moraju sprovoditi. Ostaje, međutim, zebnja da se radi o iznuđenom legalizovanju postupka policije i gorak

ukus da se do ovog rešenja nije došlo institucionalnim putem, jer naknadni sastanak političkih vođa vladajuće koalicije je više ličio na stranačke konsultacije, a ne na institucionalno mesto donošenja odluka, što pokazuje da institucije još uvek ne deluju onako kako treba da bi se moglo govoriti o konstitucionalnom delovanju nove vlasti.

Zbog kontradiktornih izjava koje ni do danas nisu razrešene, građanima je ostala nedoumica ili da se opredeljuju prema političkim (ne)simpatijama prema glavnim akterima i njihovim različitim koncepcijama ili da čekaju još neoformljeni anketni odbor koji bi razjasnio šta se tu stvarno događalo. Očito je, ipak, da je problem odnosa u DOS-u gurnut pod tepih i da se o tome više neće govoriti.

Tako nas, ponašanje vojske i policije, odnosno saveznog predsednika i republičkog premijera neminovno dovodi do pitanja o odnosu institucija i ličnosti. Očekivanje sastanka člnika DOS-a i „zajednička izjava“ koju je građanima pročitao Predsednik SRJ (iza koga su stajali svi člnici kao garant „jedinstva“) farsično su nalikovali na slične „sudbonosne“ sednice „najužih rukovodstava“ bivših moćnika, kojih smo imali na pretek u prethodnoj deceniji i prethodnom režimu, što je pokazalo da funkcionisanje vlasti u Srbiji i SRJ još uvek opasno nalikuje ponašanju u vlasti u nekim prethodnim vremenima. Opet su umesto institucija bili važniji funkcioneri i njihova reč ili pregovori, kompromisi, pogađanja i dovijanja.

Ne može se izbrisati otužan ukus da se vojska i policija unekoliko instrumentalizuju. Da se možda iza legitimističkog pragmatizma srpskog premijera i legalističke doslednosti jugoslovenskog predsednika i njihovih koncepcijskih razlika možda ne kriju liderska obračunavanja. Uprkos trenutnom susretanju pragmatizma prvog i legalizma drugog u zajedničkoj izjavi kojom je završen prvi čin drame hapšenja, cela drama opasno nalikuje dinastičkim borbama koje Srbiji nisu dozvolile da se stabilizuje kao demokratska država u celom periodu njenog novovekovnog postojanja. Za budućnost demokratije su ipak jednako važni i nikako se ne potiru Predsednikovo insistiranje na legalizmu, jer on podrazumeva institucionalizaciju politike i konstitucionalizaciju vlasti, i Premijerovo pragmatično osećanje za političku realnost. Štaviše, i jedno i drugo su, koliko god to zvučalo paradoksalno, neophodni za demokratske procese i konstitucionalizaciju „revolucije“, ali postaju opasnost ako se pretvore u oruđe „dinastičkog“ razračuna. Crtu prelaska iz zdrave konkurencije i dopunjavanja u opasne vladavinske obračune može da čuva samo javnost postupanja i političko odmeravanje snaga na izborima, koji tome i služe.

Da li je Koštunica „sprečio Đinđića da Miloševića ispuruči Hagu“ (kako je pisao jedan list) ili je Đinđić iznudio Koštuničino aminovanje hapšenja (što je verovatnije), važno je samo njihovim partijskim članovima i liderskim odmeravanjima snaga. S obzirom na budućnost demokratije u Srbiji nema nikakvog značaja to ko je koga „nadmudrio“ ili „zaskočio“. Važne su samo često i nenameravane posledice političkih sukoba. Kao što se obično događa u politici da nepopularna borba oko prevlasti po pravilu donosi poželjne rezultate, ako se vodi u granicama podnošljive regularnosti. Ni jedna država još nije postala demokratska, niti su se sloboda i demokratija osvajali prostom opredeljenošću političkih aktera, nego skoro uvek kao posledica političkog sukoba. Tako je ovde važno samo to da je iz liderskog odmeravanja snaga i koncepcija proisteklo važno konstitucionalno načelo da niko nije iznad zakona i da se nalozi suda moraju poštovati i izvršavati. Tako je hapšenjem Miloševića, može se reći, bez obzira na sve što se događalo povodom hapšenja, obavljen poslednji čin „mirme revolucije“ pozivanjem na vrhunsko konstitucionalno načelo. Dva veka moderne državnosti u razvoju demokratskog smenjivanja vlasti i konstitucionalizma pored Srbije su prohujala, jer su vladari u njoj smenjivani nasilnim svrgavanjima i ubistvima, a režimi se menjali pučevima i revolucijama. Sada je prvi put da se neki vlastodržac izvodi pred sud za svoja nedela. Zato Miloševićovo hapšenje predstavlja istorijski presedan u političkom životu Srbije, ali i pravni presedan koji ima karakter pravnog izvora. Posle njega više niko neće biti nedodirljiv niti iznad zakona i svako će

dobro razmisliti pre nego što se odluči da zloupotrebljava vlast onako kako je to Milošević činio.

Miloševićeva „svojeručno“ napisana žalba na Rešenje o pritvoru pokazuje da on nije shvatio da mu se ne sudi zbog novca kao takvog (svakome je jasno da se taj novac ne može povratiti) nego zbog izdizanja iznad zakona. Pa i mnogi koji kritikuju procesuiranje ozloglašenog „gospodara ratova“ i tvorca „obrnute ekonomije“ i „sumanute politike“ (kojima je unesrećio svoje građane i uništio državu) zbog finansijskih malverzacija zaboravljaju da ga krivična prijava u osnovi tereti za nezakonito i samovoljno odlučivanje o državnom novcu, što u suštini znači optužbu za zloupotrebu vlasti. Stoga krivičnu prijavu treba uzeti ozbiljno i u njenom „skromnom“ terećenju Miloševića. Za očekivati je da će sledom istrage, optužnica protiv Miloševića da se proširuje. Upornost, uprkos sporosti, vlasti u dosadašnjem pokretanju istražnih postupaka protiv najviših funkcionera bivšeg režima pokazuje da postoji odlučnost da se napravi otklon od dosadašnjeg načina vladanja. Što to ide sporo može samo da uliva poverenje u zakonitost postupanja, čime se afirmiše kredibilitet nove vlasti i jača uverenje u stvarnu promenu političkog i društvenog poretka u Srbiji, a ne samo promenu režima. Od vladavine volje i lične čudi vladodržaca do vladavine prava veliki je korak, a put do njega su upravo ove istrage, a pogotovo postupak pokrenut protiv Miloševića, koji će u pravom smislu predstavljati presedan da se u Srbiji po prvi put sudi nekom vladodržcu zbog zloupotreba vlasti, kao prvi praktični korak ka vladavini zakona i najodlučniji korak ka konstitucionalizaciji vlasti. Zato je neophodno da se predupredi svaka ishitrenost, a to će se najbolje raditi ukoliko se ne čekaju svi 31. martovi koji nas još očekuju.

Pored indikativnosti za unutarodosovske odnose i odnose prema institucijama, kao i za ubrzano urušavanje SPS-a i JUL-a, Miloševićovo hapšenje je osvetlilo i neke važne spoljnopolitičke činjenice. Pritisci spolja za njegovo hapšenje i izručenje Haškom sudu nisu nikakva tajna i ako Miloševićovo hapšenje nije sporno ono „slučajnost“ poklapanja ultimatumu SAD i „postupanja po naređenju“ svakako jeste. Ne zato što se time „dokazuje“ neka „poslušnost“ prema omraženim neprijateljima ili bacanje pod noge „nacionalnog dostojanstva“, nego zato što je pokazalo da vlast nema usaglašenu strategiju prema bitnim pitanjima koja se tiču budućnosti Srbije i da se tako važne stvari razrešavaju tek pod pritiskom spolja. A to ne šteti samo unutarpolitičkoj reputaciji nove vlasti, nego i statusu države u međunarodnoj zajednici. Novu priliku za dokazivanje vlast će imati ponovo za mesec dana. Jer na šargarepu odobravanja isporuke dalje pomoći, usledila je odmah i batina u vidu novog uslovljavanja američkom podrškom donatorskoj (ili ispravnije, investicionoj) konferenciji, koja bi trebalo da se održi za mesec dana. Eksperti G-17 Plus su proračunali da bi šteta od odlaganja konferencije za samo 3 meseca bila 3,5 milijarde dolara, a za 6 meseci 5,4 milijarde. Hapšenje Miloševića imalo je za posledicu oslobađanje fondova američke Agencije za obnovu i razvoj, kao i približavanje sporazumu o *stand by* aranžmanu sa MMF-om od 260 miliona dolara, ali su iz Vašingtona i Brisela stigla upozorenja da je izručenje Miloševića neminovnost za nastavak finansijske pomoći i da donatorska konferencija neće dobiti podršku Amerike dok se Milošević ne nađe u Hagu. A saradnjom sa Hagom nisu uslovljene samo reforme, nego i goli opstanak, jer se spoljnji dug Jugoslavije uvećava „svakog sata za 250.000 maraka, a dnevno sa kamatama za 5 miliona maraka“ (Nebojša Savić i Branko Milanović).

Hag, naravno, ne predstavlja savršenstvo pravde, ali ni besprizornu ustanovu kao što nas uporno ubeđuje sve veći broj nosilaca vlasti. Primetno je pomeranje izjava nekih ministara koji su ranije zagovarali izručenje Hagu da ga sada uslovljavaju pokretanjem istrage i protiv drugih nacionalnih vođa sa prostora Bivše Jugoslavije. No, sasvim je akcidentalno kakav je nečiji lični politički stav prema tom sudu. U tom smislu je pogrešna argumentacija kako onih koji opravdavaju izručenje Miloševića tako i onih koji ga osuđuju pozivajući se na „nacionalno dostojanstvo“. Kao reaktivirana članica UN, Jugoslavija je dužna da poštuje međunarodne

ustanove pa i sud Ujedinjenih nacija, bez obzira na lične stavove prema njemu. Članstvo podrazumeva obaveze i samim članstvom je primljena obaveza „saradnje“ sa Hagom.

Nesumnjivo je da Slobodan Milošević Srbiju i dalje „drži u šaci“ i da je ona samo trenutno oslobođena njegovog političkog delovanja, ali će njeno potpuno oslobađanje od samog Miloševića duže potrajati. Čovek koji je neprikosnoveno vladao Srbijom i Jugoslavijom kao tipičan samodržac čitavu deceniju može se ukloniti iza rešetaka, ali njegovo pravo uklanjnje će uslediti tek kada svi elementi njegove vladavine budu jasno sudski procesuirani, a krivica personalizovana - od odgovornosti za kriminal i uništavanje privrede do odgovornosti za pogrešnu spoljnu politiku i zloupotrebu vlasti, ali i za zločine koji su u ime države i naroda činjeni. Zato je potrebno istragu zbog zloupotrebe vlasti i finansijskih malverzacija i samovolje proširiti istragom zbog „pomaganja“ Albancima da napuste Kosovo, koje ukazuje na mogućnost da se okvalifikuje kao progon jedne etničke skupine, a ne samo razračunavanje sa naoružanim pobunjenicima. To što su oružane formacije Albanaca na Kosovu pre i posle toga vršile teror i nasilje nije nikakvo opravdanje za neobaziranje na ono što je u ime države i građana Srbije činjeno albanskom stanovništvu uopšte. Suočavanje sa tim činjenicama biće bolno, ali je takva katarza neophodna. A može je izvršiti samo sudska istraga.

To je ujedno i rešenje za spor sa međunarodnom zajednicom oko Haškog suda i izručenja Miloševića tom sudu. Ako se već iz različitih razloga ne pokazuje nikakva spremnost da se on izruči Hagu, onda je umesto optužbi na račun tog suda kao političkog tribunala i nacionalističkog licitiranja oko toga koliko je „čijih“ pod istragom, bolje pokrenuti domaću istragu oko egzodusa Albanaca u proleće 1999. godine. Jedino ako bi se protiv Miloševića i drugih odgovornih pokrenuo postupak za nezakonito postupanje prema Albancima u celini, jedino to bi moglo da opravda neizručivanje Hagu u skorije vreme. Inače će se ponovo krajem maja vlast suočiti sa istim ultimatumom koji je navodio na neobične tajminge i krajem marta.

Postoje mišljenja da po onome za šta se Milošević tereti u krivičnoj prijavi postupak neće doneti njegovu osudu, a da bi to još manje bilo moguće ostvariti u eventualnom postupku za ratne zločine. Sve je moguće, pa i to. Ne bi bio ni prvi ni poslednji kome se iz raznih mogućih razloga ne bi mogla dokazati krivica. Ali je za političku budućnost Srbije važniji sam postupak istrage nego njegovi rezultati, jer bi njegovo zakonito privođenje kraju ne samo položilo temelje moderne konstitucionalne države, nego i razrešilo neke neispitane okolnosti i činjenice koje se moraju rasvetliti a eventualni krivci kazniti da bi se moglo zakoračiti u konsolidovanje novog poretka.

Jedino rešenje koje može oslabiti ultimatum Amerikanaca, uneti poverenje u sudske organe Srbije o kome govori Premijer i povećati kredibilitet nove vlasti u njenom odlučnom raskidu sa predoktobarskim poretkom jeste da se Miloševiću proširi istraga i za događanja na Kosovu. Srbiju pritiska Miloševićeva zaostavština i svega što joj je ostavio u nasleđe ona mora da se oslobodi.

Izbori bez rezultata

Odluka o nezavisnoj Crnoj Gori i o opstanku federacije mora se doneti u boljim političkim okolnostima

Na izborima u Crnoj Gori, održanim 22. aprila ove godine, ništa se dramatično nije dogodilo. Pronezavisni blok (“Pobjeda je Crne Gore – Milo Đukanović”) nije odneo ubedljivu pobjedu, koju je najavljivao, Liberlani savez Crne Gore nije dobio dovoljno glasova za kompenzovanje relativnog neuspaha koalicije za nezavisnost, dok profededaralni blok (“Zajedno za Jugoslaviju”) nije ostvario prednost koja bi garantovala opstanak zajedničke države. Nakon izbora, koji su na svim stranama proglašeni za sudbinske, i Crna Gora i SR Jugoslavija, samim tim i Srbija, ostale su na ostom: u neizvesnosti svojih državnih statusa.

Ako su politički akteri u Crnoj Gori, posebno oni na vlasti, mislili da će izborno telo u ovoj republici rešiti tzv. državno pitanje, grdno su se prevarili. Taj problem treba najpre da reše pre svega oni, ali u sasvim drugačijem postupku u odnosu na onaj koji su do sada praktikovali. Ukratko, ovi izbori pokazali su da manipulacija izbornim telom, bar u slučaju Crne Gore, nije dobar način za postizanje ultimativnih političkih ciljeva. Da odmah pojasnimo ovaj stav.

Veći deo nekadašnje vladine koalicije u ovoj republici, Demokratska partija socijalista (DPS) i Socijaldemokratska partija (SDP), nakon promena u Srbiji i federaciji (oktobar-december prošle godine) postavio je svoj beskompromisni cilj – nezavisnost Crne Gore. Na toj političkoj tački Narodna stranka (NS) istupila je iz vladajuće koalicije i ova je u krnjem sastavu krajem decembra promovisala platformu o nezavisnosti i potonjem savezu sa Srbijom (“Osnovi novih odnosa Crne Gore i Srbije”). Izlazak narodnjaka iz vladine koalicije bio je donekle kompenzovan podrškom liberala, koji, međutim, ne prihvataju nikakav novi savez. U nemogućnosti da se postigne ma kakav politički dogovor, čak ni onaj između krnje vladine koalicije i liberala, raspisani su parlamentarni izbori pod devizom “kom opanci kom obojci”. Ne samo da se o ovako značajnom držanom pitanju (takvim su ga bar proglašavali svi politički akteri u Crnoj Gori) nije mogao postići opšti stranački sporazum u parlamentu, već to nije uspelo ni unutar nekadašnje vladine koalicije, pa ni među onima koji su bili za nezavisnost u ovoj ili onoj varijanti.

Ovo komplikovano političko pitanje, koje, dakle, nisu uspele da razreše stranke ni na minimalnom nivou sporazuma, krnja vlada (DPS-SDP) prebacila je izbornom telu. Ono je trebalo da presudi o budućnosti Crne Gore u okviru jedne uzorne demokratske formule: narod odlučuje o svojoj sudbini. Ova idealna demokratska apstrakcija, narod kao skup apstraktnih građana, dobila je istorijsku šansu da na jednom sudbiskom pitanju potvrdi svoju demokratsku zrelost. Liberalna formula političkog naroda dobila je u Crnoj Gori svoju demokratsku karikaturu, ne zbog naroda samog, nego zbog onih koji su svoje ultimativne političke ciljeve maskirali liberalnim frazama. Tek se u izbornoj kampanji, koja je praktično trajala od početka godine do izbora, pokazala prava svrha ove kviziliberalne operacije: izborno telo bilo je beso-

³ Direktor političkih studija CLDS-a, politički savetnik Predsednika SR Jugoslavije

mučno nagovarano da stane iza jedne od dve zavađene političke opcije. Treba pri tom imati u vidu da je krnja vladajuća koalicija u tome značajno prednjačila, neizmerno koristeći prednosti koje u ovakvim prilikama daje držanje vlasti, dakle, prednosti posedovanja državnog aparata, finansijskih izvora i medija.

Još je jedna politička okolnost doprinela činjenici da ovi izbori nisu bili uobičajeni parlamentarni izbori. To je bauk referendum o nezavisnosti, koji je sve vreme lebdeo nad glavama nezavisnih i slobodnih birača. Izbori su predstavljali test lojalnosti građana prema jednoj od nepomirljivih političkih orijentacija – nezavisnosti ili zajedničkoj državi. Lojalnost je trebalo pokazati pre donošenja sudbinske odluke, koja je po scenariju krnje vladajuće koalicije bila rezervisana za referendum. Po prvobitnom planu, referendum je trebalo da se obavi bez parlamentarnih izbora. Reč je o postupku odlučivanja, koji predviđa Ustav Crne Gore u slučajevima promene njenog državnog statusa, oblika vladavine ili granica (čl. 2, st. 3). Nakon izlaska narodnjaka iz vlade i nespremnosti liberala da ih zamene, usledilo je raspisivanje izbora, usvajanje novog zakona o izborima i zakona o referendumu i, konačno, zamrzavanje rada Skupštine. Odluka je prepuštena narodu.

Privremena skupštinska većina (bez narodnjaka, sa liberalima) izglasala je Zakon o referendumu bez prisustva poslanika opozicionih stranaka. Zakon sadrži dve odredbe, koje su kasnije žestoko kritikovale stranke protivne projektu nezavisnosti Crne Gore. Jedna se tiče definicije potrebne većine na referendumu; ona se određuje kao prosta većina pod uslovom da na referendum izađe više od polovine biračkog tela. Teoretski, odluku o nezavisnosti Crne Gore mogla bi da donese većina od 25% plus jedan ukupnog biračkog tela. Druga sporna odredba ovog zakona tiče se nosilaca biračkog prava (čl. 8). Ono se vezuje za zakon o izboru poslanika, koji ustanovljuje tzv. rezidencijalni uslov, tj. posedovanje prijave o prebivalištu u poslednja 24 meseca. Konkretna posledica po biračko pravo svakog posednika državljanstva Crne Gore koji nema ispunjen ovaj zakonski uslov je uskraćivanje njegovog biračkog prava.

Inicijatori Zakona o referendumu i raspisivači izbora smatrali su da sa ova dva demokratska čina (izborima i referendumom) Crna Gora ispunjava sve pravne i političke uslove za donošenje odluke o nezavisnosti i formalno odvajanje od federacije. Relativnu većinu na referendumu trebalo je prethodno obezbediti apsolutnom većinom na parlamentarnim izborima, kako bi ova osigurala dovoljan manevarski prostor za samo raspisivanje referenduma. Akt raspisivanja referenduma prepušten je novom sazivu Skupštine nakon izbora, ali je u jeku izborne kampanje najavljen rok održavanja referenduma do kraja juna ove godine. Međutim, kada je reč o pravnim uslovima odluke o nezavisnosti, stvari nisu stajale tako jednostavno.

Prvi problem predstavlja formalnopravni federalni okvir postojanja Crne Gore. U poslednje tri godine ona je izvršila faktičko prisvajanje gotovo svih saveznih nadležnosti, ali ta činjenica joj ne daje pravo na odvajanje. Te političke akcije stajale su relativno dobro i u unutrašnjem i u međunarodnom okruženju do promena u Srbiji i vrlo je verovatno da bi Crna Gora, u slučaju da se te promene nisu dogodile, imala zeleno svetlo međunarodne zajednice za odvajanje. Ono bi se, pretpostavljamo, odigralo u nekoj od već primenjenih pravnih ili kvazipravnih formi (recimo, na osnovu prva tri Mišljenja Badenterove komisije). Nakon promena u Srbiji stvari su se temeljno izmenile. Međunarodna zajednica sada je bliska rešenju državne krize u federalnim okvirima (stavovi Evropske unije, Sjedinjenih Država i gotovo svih relevantnih država i međunarodnih organizacija). U unutrašnjim odnosima, pak, federacija je zadobila minimalnu legitimnost neophodnu za započinjanje dijaloga o ustavnom preuređenju države, u kojem bi kao savezni nivo vlasti predstavljala nezaobilazni činilac. Predlog o ustavnom preuređenju SR Jugoslavije, koji je u januaru izneo Predsednik republike, zadobio je podršku svih značajnih političkih činilaca u Srbiji i dobrog dela u Crnoj Gori.

Ovakvim razvojem događaja predstavnici crnogorskih vlasti suočili su se sa dilemom “jedностранog rešenja”, koje je i u međunarodnoj zajednici i u zemlji (u Crnoj Gori posebno), iznenada dobilo negativnu političku konotaciju. Ta dilema nije mogla da ne unese dodatne probleme u njihovu strategiju nezavisnosti. Zakon o referendumu i parlamentarni izbori, sve i kada bi bili povoljno iskorišćeni, postali su nedovoljno pravno sredstvo za legitimisanje odluke o nezavisnosti. Ovi problemi nisu, međutim, promenili političku optiku vladajuće koalicije i stranaka koje se zalažu za nezavisnost, ali su ih prinudili da izmene formulu legitimne većine. Poslednjih mesec dana izborne kampanje počeli su da govore o izvesnosti zadbivanja dvotrećinske većine.

Bez obzira na odredbe o većini u Zakonu o referendumu, kako su se izbori približavali nosiocima politike nezavisnosti postajalo je jasno da tek neka vrsta kvalifikovane većine može da obezbedi međunarodni pristanak na odvajanje od federacije. Prvi uslov bio je postizanje apsolutne većine koalicije DPS-SDP na izborima i samostalno formiranje vlade, dakle komotne parlamentarne većine, koja bi zajedno sa podrškom liberala i albanskih stranaka u Skupštini obezbedila politički preko potrebnu kvalifikovanu većinu za potonju odluku o nezavisnosti. Na ovakvu izbornu kalkulaciju terale su ih i odgovarajuće odredbe o izmeni Ustava Crne Gore, koja bi trebalo da nastupi nakon (uspešnog) referenduma. Iako se pobornici nezavisnosti nisu mnogo obazirali na pozitivne ustavne odredbe o promeni Ustava, politički pritisak međunarodne zajednice i upozorenja iz saveznih organa vlasti prinudili su ih da, nasuprot odredbama iz Zakona o referendumu, razmišljaju o jačoj većinskoj legitimaciji odluke o nezavisnosti.

Ustav Crne Gore pretpostavlja “tvrđi” postupak izmene, posebno kada je reč o promeni njenog državnog statusa. Za svaku njegovu promenu potrebna je dvotrećinska većina poslanika, i kada se odlučuje o predlozi promene (čl. 117, st. 3) i kada se odlučuje o aktu promene (čl. 118, st. 2). Ako je, pak, reč o promeni ustavnih odredaba o državnom statusu Republike (ili o obliku vladavine), danom usvajanja predloga Skupština se raspušta i nova saziva (nakon novih izbora) u roku od 90 dana (čl. 119, st. 1). Tek je nova Skupština, i to ponovo dvotrećinskom većinom, vlasna da odluči o promeni državnog statusa Republike (čl. 119, st. 2). Na ove ustavne odredbe skretali su pažnju i predstavnici saveznih organa i predstavnici opozicionih stranaka u Crnoj Gori. Ako vlasti u ovoj republici nisu spremne da poštuju savezni ustav, onda bar neka poštuju republički, kako bi se eventualni postupak odvajanja i ustanovljenja nezavisnosti odvijao uz minimalno poštovanje pravnih okvira.

Ovo upozorenje imalo je puno smisla ne samo stoga što je Zakon o referendumu nagoveštavao prostu većinu kao uslov odvajanja, već i stoga što je bilo ozbiljnih nagoveštaja da se ni crnogorski ustav neće poštovati. Tako je član Ustavnog suda Crne Gore Blagoje Mitrić, inače po svojim javnim nastupima blizak vladajućoj koaliciji, u jednom članku objavljenom u vladinom listu (“Pobjeda”, 12. februar, str. 3) nagovestio jedno zanimljivo tumačenje ustavnog aspekta nezavisnosti. Ovde je data prednost referendumu nad ustavom. Navodno, ukoliko se većina građana na referendumu izjasni za nezavisnost (imajući u vidu referendumsku definiciju većine), onda takva državotvorna odluka suverena ima primat nad pozitivnim ustavom i sama predstavlja određeno protoustavno stanje. Postojeći ustav se automatski ukida, pa i njegove odredbe o izmenama. Politička posledica je ta da dvotrećinska većina nije potrebna. Iz takve, gotovo revolucionarne, situacije stvara se novi ustav nove nezavisne i suverene države.

Teško da bi ovakvo tumačenje referendumske većine građana i nove konstitucionalne osnove države zadovoljilo crnogorsku opoziciju, predstavnike saveznih vlasti ili međunarodne zajednice. Verovatno da je ovaj čuvar ustava, pre želje da pruži novi doprinos konstitucionalnoj teoriji, hteo da testira reakciju ova tri činioca na moguću upotrebu postupka koji je predlagao. A reakcija je bila takva da su predstavnici vlasti, sada već potpomognuti liberalima,

ubrzo započeli izbornu kampanju kojoj je cilj gotovo imaginaran: zadobijanje dvotrećinske većine u novoj Skupštini.

Jedan od glavnih metoda u toj vrsti kampanje bio je rat anketama. Danas, kada su izborni rezultati poznati, suviše je napominjati da nijedan institut, centar ili agencija, koji su vršili istraživanje predizbornog raspoloženja crnogorskih birača, nisu imali dobro predviđenja, računajući uobičajenu toleranciju greške od 2-3 odsto. Štaviše, u nekim slučajevima "greške" su bile ogromne, budući da su se rezultati anketa približavali granici snova pronezavisnog bloka. Ovo se posebno odnosi na po dva istraživanja slovenačkog Instituta za društvena istraživanja (rukovodilac je bio poznati sociolog Niko Toš) i američke Nacionalne agencije za istraživanje demokratije, koji su tipovali na dvotrećinsku većinu biračkog tela opredeljenog za nezavisnost. Nešto su manje bile omaške podgoričkog CEDEM-a (agencija "Damar") i beogradskog Instituta društvenih nauka (Centra za politikološka istraživanja i javno mnjenje), koje su se, bar kada je o njihovim poslednjim izveštajima reč, odnosile na predviđeni rezultat opozicione koalicije "Za Jugoslaviju". (U odnosu na 40,67% dobijenih glasova, CEDEM im je dve nedelje pred izbore prognoirao svega 30,4%, a Centar za politikološka istraživanja nedelju dana pre izbora svega 33%).

Ono što na osnovu svršenih činjenica danas možemo da nazovemo greškom, predstavljalo je u vreme izborne kampanje propagandnu prednost za onoga koji je po tim anketama bolje stajao, a to je po pravilu bila koalicija "Pobjeda je Crne Gore". Ako se tome doda njihova apsolutna prednost u državnim medijima, izvesno je da je rat anketama bilo sredstvo vladajućeg bloka za postizanje željene apsolutne većine na izborima.

Izvesno je da je Crna Gora i pre promena u Srbiji, a nakon njih u još većoj meri, odavala sliku potpune podele društva i političke javnosti oko pitanja njenog državnog statusa. Ako se pre promena u Srbiji ova politika malignih podela mogla pripisivati režimu Slobodana Miloševića, nakon promena ona se slobodno može pripisati režimu Mila Đukanovića. Nakon petog oktobra Crna Gora, kao i Srbija, mogla je politički da predahne i da počne da stvara novu političku klimu kompromisa i unutrašnjeg političkog traganja za strategijom državnog uređenja. To se, nažalost, nije dogodilo, već je, naprotiv, upravo nakon promena u Srbiji došlo do besomučnog političkog i medijskog zaoštavanja i polarizovanja unutrašnje političke scene. Crna Gora se iz dana u dan udaljavala od mogućeg stvaranja osnove zajedničkih političkih vrednosti i pravila političke igre. O tome govori činjenica da je njena Skupština prestala da bude mesto odlučivanja o politici Republike. Glavno predstavničko telo nije odlučivalo o novoj državnoj platformi, a zakon o konačnoj odluci (referendumu) donela je bez prisustva oopozicionih stranaka. Njenu zvaničnu politiku vodili su isključivo predsednik i krnja vlada, a osnovna poluga te politike bili su dobro kontrolisani mediji. Kampanja za nezavisnost vodila se na dve ključne tačke: afirmacija novog crnogorskog identiteta i širenje opasnosti od hegemonog Beograda. Obe stvari bile su fiktivne. Novi identitet nije formiran, jer mu je socijalna, ekonomska i politička osnova isuviše uska, zasnovana na *ad hoc* interesnim konstalacijama presvučenim oblandama modernističkih samoidentifikacija. "Hegemoni Beograd" trebalo je da igra ulogu istovremenog spoljnog i unutrašnjeg neprijatelja i samim tim negativnog katalizatora unutrašnje homogenizacije oko snaga nezavisnosti. Sve u svemu, stvarni problem koji Crna Gora ima, a to je duboki unutrašnji rasep, trebalo je predstaviti kao problem na relaciji Crna Gora-Srbija.

Kao što smo na početku rekli, nakon izbora Crna Gora je na početku, a s njom i čitava priča oko preuređenja federacije ili državnog razdvajanja Crne Gore i Srbije. Ukoliko formira vladu, pronezavisni blok DPS-SDP-LSCG (36+6 mesta u parlamentu), potpomognut dvema albanskim strankama (ukupno 2 mesta) imaće dovoljnu većinu (nasuprot 33 mandata SNP-NS-SNS) da donese bilo koju odluku, pa i onu o raspisivanju referenduma. Ali, pri takvoj podeli, referendum ne bi bio ništa drugo do glasanje jedne Crne Gore protiv druge, opasna igra

u kojoj pobjednika ne bi bilo. Raspisivanje referenduma značilo bi ignorisanje ne samo dobrog dela Crne Gore i saveznih vlasti, već i preporuka međunarodne zajednice, čiji je pristup sadržan u jednostavnoj formuli: demokratska Crna Gora u demokratskoj Jugoslaviji.

S druge strane, ovakva pat pozicija posle izbora u Crnoj Gori ne može dugo trajati. I Crnoj Gori i Srbiji i njihovoj mogućoj državnoj vezi u vidu federacije potrebne su hitne privredne i socijalne reforme, koje zahtevaju minimalnu izvesnost državnopravnog okvira. Ako ništa drugo, izbori u Crnoj Gori su pokazali da dosadašnja politika pronezavisnog bloka ne vodi određenom rešenju. Bilo bi suviše skupo za samu Crnu Goru da ponovi isti put. Nisam siguran da bi i Srbija imala više strpljenja da čeka. Ako se iz neuspeha jedne politike može izvući pouka, onda je izvesno da se u Crnoj Gori mora pronaći unutrašnja kompromisna formula, koju bi prihvatila nova Skupština. Bez obzira na njenu sadržinu, Srbiji bi bilo neuporedivo lakše nego do sada da se odredi prema takvom predlogu i da sa svoje strane omogući da led krene. To bi bio optimalan put, ukoliko su akteri orijentisani ka rešenju problema, a ne ultimativnom sprovođenju svojih parcijalnih političkih ciljeva.

Moguć je, međutim, čak i realniji, jedan drugi scenario. To su razgovori (koje čelnici DPS-a rado zovu pregovorima) između predstavnika Crne Gore, Srbije i eventualno savezne države bez prethodno postignutog konsenzusa u Crnoj Gori. U vreme kada predstavnici međunarodne zajednice insistiraju na ovakvim razgovorima i kada svi u zemlji fingiraju političku dobru volju, ovo može odvesti u hipokriziju većitog pregovaranja i time dugoročnog opstanaka ovakvog državnog provizorijuma, ili čak stvaranja nekog novog. Da bi se tako nešto izbeglo, potrebno je precizno definisati proceduru i učesnike razgovora i odrediti bar približan rok njihovog trajanja. Izbori u Crnoj Gori bar su pokazali da profederalni blok predstavlja respektabilnu političku snagu u ovoj republici i da je stoga njegovo učešće u takvim razgovorima neophodno. U svakom slučaju na takvim razgovorima ne može se simulirati međudržavna pregovaračka situacija, što znači da je bar privremeni odustanak (dok razgovori traju) pronezavisnih snaga iz Crne Gore od njihove platforme uslov bez koga proces rešavanja ovog problema ne bi ni mogao da započne.

Vladimir Gligorov ⁴

DRŽAVA ILI MODUS VIVENDI

Uvod

Džon Rols je oživeo staru podelu političkih zajednica na države i na politički *modus vivendi*. Država garantuje bezbednost, zato što u njoj vlada pravo. *Modus vivendi* može da obezbedi stabilnost, ali ona će uvek zavisiti od odnosa snaga i od okolnosti, koje su naravno promenljive. Rols je smatrao da vladavina prava mora da zadovolji određeno shvatanje pravde, što je nesumnjivo tačno, mada shvatanje pravde koje neka zajednica usvaja ne mora da bude identično njegovom. Drugi teoretičari su i političke tvorevine koje nisu zasnovane na pravu svrstavali u države, recimo one kakve su bile bivše socijalističke zemlje. S obzirom na to da se one nisu pokazale naročito otporne na promene u spoljnim i unutrašnjim okolnostima, moglo bi da se kaže da su bile samo jedan politički *modus vivendi*. Štaviše, one koje su uspele da uspostave vladavinu prava opstale su lakše nego one koje to nisu bile u stanju.

Već gotovo deset godina stoji pitanje kada je reč o Makedoniji. Da li je to država ili samo jedan *modus vivendi*? Sve do skorašnjih oružanih sukoba postojala je spremnost da se nekako prihvati da je reč o državi. Ova spremnost se zasnivala na činjenici da je Makedonija uspevala da opstane uprkos veoma nepovoljnim kretanjima kako u okruženju, tako i unutar same zemlje. Bez obzira na grčki embargo, koji se jednim delom poklopio sa međunarodnim sankcijama protiv Srbije, bez obzira na spor proces međunarodne integracije i bez obzira na rđava privredna kretanja, posebno kada je reč o rastu nezaposlenosti, nije bilo značajnijih međuetničkih sukoba, a ni socijalnih protesta.

Početkom ove godine i međunarodne finansijske institucije (recimo Međunarodni monetarni fond i Evropska banka za obnovu i razvoj) i ugledne poslovne novine, recimo *Financial Times*, a i Evropska Unija, u svom izveštaju o zaključenju pregovora o pridruženom članstvu, pozitivno su ocenjivali politički i privredni razvoj Makedonije. Isticalo se postojanje multietničke vlade, napredak u zaštiti prava manjina, a i početak oporavka privrede, kome su prethodile radikalne reforme. Ocena je bila da je Makedonija konačno usepla da izgradi državu, a ne samo da očuva stabilnost.

Onda su izbili sukobi u selu Tanuševci, a potom i u selima na Šar planini, nadomak Tetova, a i na jos nekim drugim mestima. U jednom času je postojala opasnost da će Nacionalna oslobodilačka vojska uspeti da podigne Albance na sveopšti ustanak. Usledio je, najpre konfuzan, a potom i sve odlučniji negativan odgovor relevantnih međunarodnih činilaca (NATO, Evropska Unija, Sjedinjene Države), a i makedonska je vojska uspevala da potisne albanske paravojne jedinice i da uspostavi stabilnost.

Imajući u vidu iznenađenje sa kojim su ovi događaji dočekani, prvo pitanje koje se postavlja jeste da li je do svega toga došlo baš tako iznenadno? U stvari, već od rata na Kosovu, dakle već gotovo dve godine, poznato je da paravojne jedinice postoje u Makedoniji. One su bile deo istih takvih snaga na Kosovu. Njihov odnos prema makedonskoj državi i vlasti takođe nije bio nepoznat, s obzirom da je bilo nekoliko incidenata, zapravo sukoba, u kojima su stradali makedonski policajci. Jedino je makedonska vlada negirala njihovo postojanje do samog izbijanja oružanog sukoba u Tanuševcima. Štaviše, zvanično se tvrdilo, a to su potvrđivala i istraživanja javnog mnjenja, da su međuetnički odnosi „relaksirani”. Ovo nije nikako bilo

⁴ The Vienna Institute for International Studies

u skladu sa utiskom koji se dobijao u razgovorima u samoj Makedoniji, koji su ukazivali na to da se dve najveće etničke zajednice sve više udaljavaju jedna od druge.

Kada je do sukoba došlo, postalo je jasno da se makedonska vlada bavila propagandom, u stvari je zataškavala ono što je svima bilo poznato. Stoga se nameće sledeće pitanje: „zašto sada?” Tu je verovatno i slučaj igrao neku ulogu, kao što to uvek bude slučaj, no pitanje svejedno ostaje. Jer, nema sumnje da su vođe paramilitarnih jedinica htele da krenu u akciju ovog proleća, mada možda ne baš tada kada je sve počelo. Dakle, zašto baš sada?

Čitajući raznorazna objašnjenja i komentare, može da se izdvoji nekoliko reprezentativnih odgovora.

„Rat je katalizator promena”

Tom rečenicom počinje tekst Vetona Suroia objavljen u uticajnoj novini *International Herald Tribune*. Navodno, oružana pobuna je podignuta zato što se došlo do shvatanja da se drukčije ne mogu isposlovati političke promene, bar ne na Balkanu. Ova rečenica gotovo da može da se čita kao albanska verzija one poznate izjave da „Srbi dobijaju u ratu i gube u miru”, čijeg se autorstva sada svi odriču. I zaista, Nacionalna oslobodilačka vojska, kako sebe nazivaju albanske paravojne formacije, izdala je saopštenje u kojem iznosi svoje zahteve, koji su svi od reda politički i koje već odavno zastupaju albanske političke partije, a preuzela ih je i jedna novoosnovana partija, koja doduše negira da predstavlja političko krilo Oslobodilačke vojske.

Drugo objašnjenje može da se nađe u tekstu Škeljzena Malićija koji nosi zanimljiv naslov, „Politika kalašnjikova”. Kako on objašnjava u jednom drugom napisu, „Argumenti protiv politike kalašnjikova”, u prvom članku on samo iznosi stavove pripadnika Oslobodilačke vojske. Sam naslov napisa već dovoljno govori. Nije samo reč o tome da se pucanjem iz kalašnjikova započnu politički pregovori između Albanaca i Makedonaca o sudbini Makedonije, već i da se stalnom pretnjom da će se kalašnjikov ponovo upotrebiti isposluje da makedonska strana usvoji sve zahteve albanske strane. Drugim rečima, reč je o politici koja ima za cilj pregovore koji će se voditi pod nekom vrstom ucene.

Treće objašnjenje koje se može čuti i od predstavnika albanskih partija u Makedoniji, koje već gotovo jednu deceniju učestvuju sto u skupštini što u vladi, svodi se na klasičnu teoriju o kapi koja je prelila čašu. Naime, po toj verziji, položaj Albanaca u Makedoniji se stalno pogoršavao od proglašenja nezavisnosti da bi u poslednje vreme postao nepodnošljiv. Upravo u periodu kada je makedonska vlada, sve zajedno sa predstavnicima Albanaca, tvrdila da je došlo do otopljanja u međuetničkim odnosima, događalo se upravo suprotno: uspostavljen je režim terora nad Albancima u Makedoniji. Oni su i inače bili građani drugog reda, ali je to sada postalo naprosto nepodnošljivo.

Ako se ova tri objašnjenja uzmu zajedno, stiče se utisak da se želi reći kako je do upotrebe oružja došlo iz bojazni da vreme ne radi za neke od zahteva za koje Oslobodilačka vojska smatra da su od najvećeg značaja. O kojim je zahtevima reč?

Etnička konkurencija

Upitan čta se događa u Makedoniji, Arben Džaferi, lider najveće albanske političke partije koja je član vladajuće koalicije, ocenio je da je reč o „etničkoj konkurenciji”. Šta je predmet te konkurencije? Makedonska država. Dakle, dve nacije konkurišu oko toga kome država pripada. Uopšteno govoreći, a i imajući u vidu ciljeve i sredstva etničkih konkurencija na drugim prostorima bivše Jugoslavije, ovaj tip konkurencije pokriva upotrebu svih sredstava od građanskog rata do političkih pregovora. I uglavnom je to i poruka, koja je sadržana i u skorašnjem izveštaju Međunarodne krizne grupe koji nosi naziv: „Makedonsko pitanje: reforma ili pobuna”.

Pitanje sa kojim se gotovo niko načelno ne suočava jeste: kako to politički ciljevi opravdavaju upotrebu nasilja? Drugim rečima, uzмимо da se pokaže nemogućnim da se izvrše određene reforme, znači li to da će oružana pobuna postati opravdana? U prvi mah je u međunarodnoj javnosti postojala konfuzija oko odgovora na ovo pitanje. Ona je posledica činjenice da je više puta opravdana upotreba oružja na području bivše Jugoslavije, bilo da je to učinjeno *ex ante* ili *ex post*. No, ubrzo su se relevantni međunarodni činiooci prisetili da su Makedoniju hvalili kao primer multietničke saradnje, ako ne baš i harmonije, da su isticali da je reč o zemlji u kojoj vlada demokratija, da su hvalili radikalnost njenih privrednih reformi, da je reč o zemlji koja je član Partnerstva za mir i koja je prihvaćena za pridruženog člana Evropske Unije. Otuda je došlo do jednoglasne osude ponašanja paravojnih jedinica, što je nesumnjivo uticalo i na to da su one smanjile svoja dejstva.

Zapravo, ako se izuzmu dvosmislene izjave nekih albanskih vođa sa Kosova, osuda oružane pobune Nacionalne oslobodilačke vojske je praktično jednoglasna. Ovo i zato što su zahtevi koje je ona postavila takvi da se nikako ne vidi da bi mogli da opravdaju upotrebu nasilja. Ovde valja ukazati na to da ne postoji saglasnost među albanskim partijama i predstavnicima kada je reč o ovim zahtevima. Zapravo, postoji skup zahteva koji svi prihvataju, a ima i onih koje neki traže a neki ne. Koji su ti osnovni zahtevi?

Prvi i najvažnije se odnosi na promenu formulacije iz preambule ustava u kojoj se Makedonci, na izvestan način, izdvajaju u odnosu na druge nacije koje žive u Makedoniji. Drugi zahtev, koji proističe iz prvog, jeste da se Albanci proglase konsitutivnom nacijom u Makedoniji. Treći, koji sledi iz drugog, jeste da se albanski jezik proglasi za zvaničan, pored makedonskog. Četvrto, traži se otvaranje univerziteta u Tetovu. Peto, traže se veća ovlašćenja lokalnih vlasti. Konačno, traži se paritetno učešće Albanaca u državnoj službi, u svim njenim delovima.

Pored ovih, neke partije traže federalizaciju Makedonije, dakle stvaranje dve republike, makedonske i albanske. A pominje se izvestan vid integracije svih albanskih teritorija.

Makedonska strana ne prihvata ni prvi skup zahteva u celini, a kamoli one koji imaju teritorijalne implikacije. Politički posmatrano, veoma je teško očekivati da bi makedonske partije prihvatile promenu ustava. No, čak i kada bi na to pristale, promene koje bi možda mogle da budu prihvatljive išle bi u pravcu jačanja građanskog karaktera države, a ne u pravcu binacionalne države, čemu uglavnom teže albanski zahtevi. U tom kontekstu bi moglo da se reši i pitanje jezika i univirziteta, tako što bi svako mogao službeno da koristi svoj jezik. Povećanje učesća Albanaca u državnoj službi je nešto što se i inače prihvata, a isto je i sa povećanom ulogom lokalne samouprave. Mada će, svejedno, najveći broj Makedonaca ostati privržen unitarnoj državi.

To su, dakle, pregovaračke pozicije. Očigledno je da ni albanski niti makedonski zahtevi ili stavovi ne opravdavaju upotrebu nasilnih metoda da bi se oni ostvarili. Pogotovo zato što je nesumnjiv doprinos obeju zajednica uspostavljanju upravo ovog stanja koje danas preovlađuje, nezavisno od toga da li su obe strane njime sada zadovoljne ili su bile zadovoljne kada je ono bilo u nastajanju. Poznato je, naime, da je danas vladajuća makedonska partija, VMRO-DPMNE, bila protiv manje-više svega što karakteriše sadašnje ustavno ustrojstvo, pa je sada spremna da učini i veće ustupke nego što je prethodna makedonska pratija na vlasti bila spremna i da pomisli. Isto tako, albanski glasači i partije su u velikoj meri doprineli ostvarenju nezavisnosti Makedonije i sadašnjem sastavu skupštine i vlade, a njihovi glasovi su odlučili i ko će biti predsednik Makedonije.

Dakle, istorija i dosadašnje političko ponašanje obavezuju na pregovore i na kompromis i isključuju „politiku kalašnjikova”. Tome valja dodati i činjenicu da je sada Makedonija pridruženi član Evropske Unije i stoga pregovori moraju da se vode pod budnim okom i uz

učešće same Evropske Unije. Iz svega toga sledi da je teško videti kako bi se moglo opravdati korišćenje oružja da bi se postigli pomenuti politički ciljevi. Jedini argument koji se navodi jeste da se maksimalni albanski ciljevi ne mogu postići na drugi način. Isti stav imaju i oni u makedonskoj javnosti koji ne prihvataju ni razgovore o ustavu, a kamoli novi ustavni sporazum.

Iz ove nesaglasnosti između ciljeva (promena ustava) i sredstava (upotreba oružja) dolazi se do zaključka da pravi cilj oružanih sukoba nije da se poveća efikasnost procesa reforme ustavnog uređenja, već onaj koji se ne može postići uobičajenim političkim sredstvima. A to je teritorijalna podjela, budući da je jasno da Nacionalna oslobodilačka vojska ne može da ima za cilj osvajanje vlasti na celokupnoj teritoriji Makedonije. Dakle, stvarni cilj može jedino da bude *de facto* podjela vlasti na oblast koju kontroliše Oslobodilačka vojska i na onu koju kontrolišu makedonske vlasti. Potom sledi politički proces pretvaranja *de facto* stanja u *de jure* realnost.

Politika i privredni troškovi

Uz već pomenute prigovore na ustav, ističe se i neravnompravan položaj Albanaca u privrednom životu i uopšte u raspodeli nacionalnog bogatstva. Podaci nisu baš naročito pouzdani i kada ih ima, a mnogih nema, ali nema nikakve sumnje da privredni razvoj nedostaje zapadnoj Makedoniji, kao uostalom i celoj ovoj zemlji. U poslednjih deset godina preovladavala je negativna stopa rasta i visoka stopa nezaposlenosti. Pri tom, izmenjena je struktura privrede, jer je došlo do značajne deindustrijalizacije. Poljoprivreda i usluge su postali osnovni izvori prihoda. Državna služba je posebno na ceni, budući da je to sigurnije zaposlenje od bilo kog drugog, a i otvara dodatne mogućnosti zarade, koje se sve svode na ubiranje mita. Za vladavine sadašnje vlade, korupcija je gotovo legalizovana, budući da su se istaknuti članovi vlade hvalili provizijama koje su dobijali i budući da, sve doskora, niko nije ni bio gonjen za ovu vrstu krivičnog dela.

Nema, dakle, sumnje da je privredna situacija teška i da je politička elita korumpirana. Ovo ističu i makedonska i albanska opozicija, a ne samo Oslobodilačka vojska. Pitanje koje je od interesa jeste koje su privredne posledice „politike kalašnjikova”? Do odgovora nije teško doći. Reč je o skupoj politici, a najveći troškovi padaju na albansko stanovništvo u Makedoniji. Zašto?

Prvo, zato što tamo puca kalašnjikov i stoga tamo i dolazi do najveće fizičke destrukcije. Potom, zato što raste broj izbeglica, raseljenih lica i emigranata upravo u zapadnoj Makedoniji. Konačno i zato što vojska košta, i mada se Oslobodilačka vojska ne finansira pre svega iz nameta koje plaća lokalno albansko stanovništvo, ono svejedno snosi određene posredne troškove paravojnih jedinica.

No, ovo su samo neposredni troškovi. Važniji i veći su oni koji proističu iz smanjene privredne aktivnosti. Sukobi na granici sa Kosovom i sukobi u albanskim selima u zapadnoj Makedoniji imaju negativan uticaj na trgovinu sa Kosovom i unutar same Makedonije. Budući da su ovo osnovne privredne aktivnosti, a Kosovo je veoma značajan trgovački partner, posebno za albanske privrednike, troškovi prekida trgovačkih tokova mogu da budu prilični, mada je teško reći tačno koliki.

Ovome treba dodati i štete koje trpi privredni razvoj. Makedonija nije bila neka naročito privlačna destinacija za strana ulaganja, mada je klima počela da se menja u poslednje vreme. Zapadna Makedonija pogotovo nije bila privlačna, a sada će biti još manje. Ako će neko i ulagati u Makedoniju, gledaće u pravcu Skopja i istočno od njega, a nikako zapadno. Tako da će se problemi povezani sa nerazvijenošću samo uvećavati.

Ovo je drukčije na Kosovu. Tamo je revolucionarna aktivnost izvor prihoda, budući da najveći deo troškova svakodnevnog života snosi međunarodna zajednica. I tamo je kultura

nasilja najveća prepreka privrednom razvoju, ali takav poredak stvari međunarodne vlasti na Kosovo žele, po svemu sudeći, i dalje da finansiraju, pa to, kratkoročno, ne pada na teret lokalnog stanovništva, naročito onog dela koje učestvuje u svemu onome što je potrebno za vođenje „politike kalašnjikova”. Dugoročno posmatrano, to može da ima katastrofalne posledice po stanovništvo na Kosovu, ali to ne mora da bude relevantno za one koji od svega toga imaju koristi danas.

U Makedoniji, i posebno u njenom zapadnom delu, ne može se očekivati ovakvo finansijsko angažovanje međunarodne zajednice. Daće se novac za otvaranje univerziteta, biće neke humanitarne pomoći, a biće i para za izbeglice i raseljena lica. Ali veće budžetske pomoći neće biti, a stranim ulaganjima, osim u paravojne aktivnosti, ovo područje se ne može nadati.

Tako da je „politika kalašnjikova” veoma rđav „katalizator” privrednih promena, kolikogod da inače doprinosi, ako doprinosi, uspehu u „etničkoj konkurenciji” čemu bi navodno trebalo da služi.

Nacionalizam i država

Koren svih problema je, naravno, u nacionalizmu, u takozvanom etničkom nacionalizmu. Čitav spor oko ustava se održava zato što se smatra da je individualno osećanje o pripadnosti nekoj etničkoj grupi državna stvar. Budući da ima više etničkih grupa, javlja se problem nalaženja ustava koji će zadovoljiti nešto što se zove „etničkom pravdom”. Budući da je to nerešiv problem, država u kojoj vlada pravo nije moguća i ostaju samo dve mogućnosti: podela teritorije ili održanje nečega što se naziva multietnički *modus vivendi*. U nekoliko poslednjih godina, Makedonija pruža školski primer praktičnog funkcionisanja onoga što se naziva političkim *modusom vivendi*, gde se čak više i ne teži uspostavljanju državnosti. Politička stabilnost se zasnivala na političkim i poslovnim dogovorima između makedonskih i albanskih partija i mnogobrojnih međunarodnih činilaca. Javno se veličao nacionalizam, a stvarno se vodilo računa o privatnim poslovnim interesima.

Sada se opet traži državnost. No, da bi se ovaj cilj ostvario, potrebno je ne samo odreći se državnog nacionalizma, već i odlučno oslanjanje na doslednu ideju vladavine prava. U ovom času je teško videti koje su to političke snage koje bi se za to zalagale. One bi morale da budu multietničke, a sukobi u Makedoniji to čine manje-više nemogućim. Prelazak sa ideje etničke pravde na onu građansku neophodan je korak u pretvaranju onoga što je sada već veoma krhak *modus vivendi* u stabilniju državnu zajednicu. U ovom času je teško videti kako bi do tog preobražaja moglo da dođe.

Ovde politička dinamika koju podstiču i domaći i strani politički činioци nije stvarno od pomoći. Logično bi bilo da se proces izgradnje ili dogradnje državnosti u Makedoniji odvija demokratski. To bi, u kontekstu odgovornosti postojeće vlade za stanje u kojem se sada Makedonija nalazi, podrazumevalo održavanje izbora, kako bi se došlo do legitimne skupštine koja bi mogla da se posveti ustavnim i drugim zakonskim promenama. Nasuprot tome, najuticajniji politički činioци u Makedoniji i izvan nje insistiraju na multietničkim pregovorima koji bi trebalo da daju brze političke rezultate kako bi se otupila oštrica Oslobođilačke vojske. Teško je, međutim, videti da bi politički predstavnici kojima većina građana odriče legitimnost mogli da dođu do nekakvog legitimnog sporazuma, posebno zato što moraju da vode računa i o svojim izbornim izgledima, budući da se izbori kad-tad moraju održati, kakogod Makedonija u tom času izgledala.

Iz svega ovoga bi se moglo zaključiti da će se *modus vivendi* nekako za sada održati, ali će, kao i do sada, trajni opstanak Makedonije zavisiti od spoljnih i unutrašnjih okolnosti na koje sama Makedonija može relativno malo da utiče. No, za više od toga politička javnost u Makedoniji sada ne izgleda sposobna.

Boris Begović⁵

JUGOSLAVIJA I MEĐUNARODNE FINANSIJSKE INSTITUCIJE

Boris Begović

Nova Savezna vlada SR Jugoslavije zatekla je katastrofalno stanje po pitanju integracije zemlje u međunarodne finansijske institucije, odnosno u svetske ekonomske i finansijske tokove. Prethodnim vlastima nije bilo stalo do integracije zemlje u svetske finansijske tokove, osim usamljenog i potpuno pogrešno vođenog postupka pregovora sa poveriocima okupljenim oko Londonskog kluba tokom 1997. i 1998. godine.

Zatečeno stanje može se opisati na sledeći način:

- SR Jugoslavija je bila isključena iz članstva međunarodnih finansijskih institucija ili je to članstvo bilo zamrznuto.
- Tokom desetogodišnjeg perioda, počev od 1991. godine, nisu plaćane naše dospele obaveze (vraćanje glavnice i plaćanje kamate) međunarodnim poveriocima.
- Ukupni spoljni dug zemlje iznosi 12,2 milijardi USD, a ukupne dospele obaveze krajem 2000. godine iznosile su 10,6 milijardi USD.
- Usled neplaćanja dospelih obaveza, međunarodni poverioci su počeli da zaračunavaju zatezne (kaznene) kamate, tako da je danas učešće kamata u dugu, odnosno dospelim obavezama u odnosu na glavnicu daleko veće od uobičajenog.
- Tokom desetogodišnjeg perioda ekonomske, odnosno finansijske blokade, u zemlju nisu dolazili novi krediti međunarodnih finansijskih institucija, već samo specijalni krediti zemalja političkih saveznika (Rusija i Kina).

Nove vlasti, odnosno Savezna vlada formirana početkom novembra 2000. godine, postavila je ambiciozan plan povratka Jugoslavije u međunarodne finansijske institucije. Postoje politički i ekonomski motivi za brzi povratak naše zemlje u ove institucije. Između ostalog, to su:

- Politička potreba brze integracije zemlje u međunarodnu zajednicu, kako bi se ispunila izborna obećanja, pokazala razlika u odnosu na prethodni režim i dokazalo da nove vlasti mogu računati na savezništvo sa svetom, odnosno najmoćnijim zemljama sveta.
- Potreba da se obezbede sredstva za finansiranje oporavka i tranzicije jugoslovenske privrede. Kratkoročna humanitarna pomoć međunarodne zajednice, koja je počela da pristiže u poslednjem kvartalu prošle godine, predstavljala je samo premošćavanje kritičnog (u humanitarnom smislu) zimskog perioda.
- Oporavak i, naročito, tranzicija zahtevaju konstantan, regularan priliv stranih finansijskih sredstava. Integracija u međunarodne finansijske institucije taj priliv omogućava na dva načina: (1) direktno – sopstvenim kreditima i (2) indirektno, budući da članstvo u ovim institucijama predstavlja potreban (mada ne i dovoljan) uslov za pristup međunarodnom tržištu kapitala.

⁵ Potpredsednik CLDS-a i glavni ekonomski savetnik potpredsednika Savezne vlade SR Jugoslavije. Stavovi izneti u ovom tekstu nisu, odnosno ne moraju da predstavljaju zvanične stavove Savezne vlade, odnosno bilo kog njenog zvaničnika.

U dosadašnjem toku integracije naše zemlje u međunarodne finansijske institucije, odnosno međunarodnu finansijsku zajednicu, nisu se pojavile značajne političke kontroverze, tj. nije došlo do otvorenih političkih nesuglasica relevantnih političkih činilaca u Srbiji, odnosno u SR Jugoslaviji. Ipak, ponegde se posredno primećuju pojedine razlike koje mogu da imaju značajne implikacije na proces dalje integracije. Propagandni potezi marginalnih političkih stranaka, naravno, ne zaslužuju pažnju ozbiljnih političkih analitičara.

Najbolje je da se integracija Jugoslavije u međunarodnu finansijsku zajednicu detaljno analizira na nivou svake pojedinačne međunarodne finansijske institucije ponaosob i to onim redosledom kako je dolazilo do članstva, odnosno pregovora.⁶

Međunarodni monetarni fond

Članstvo u Međunarodnom monetarnom fondu (MMF) ostvareno je (obnovljeno, prema zvaničnoj formulaciji, budući da je prethodno samo suspendovano) 20. decembra 2000. godine. Tom činu prethodio je Sporazum o ekonomskoj politici (pre svega politici deviznog kursa) i isplata našeg dospelog duga (dospele obaveze) MMF-u. Dospeli dug je plaćen zahvaljujući zajmu za premošćavanje koji nam je odobrila Norveška. Po učlanjenju u MMF, SR Jugoslavija je dobila kredit od ove institucije, kojim je vratila zajam za premošćavanje, a ostvaren je određeni neto priliv kapitala, što je, između ostalog, dovelo do rasta deviznih rezervi zemlje. Ovim se još jedanput pokazalo od kolikog su značaja dobri politički, odnosno diplomatski odnosi sa razvijenim zemljama sveta.

U ovom trenutku (kraj aprila 2001) u toku su pregovori sa MMF-om o zaključenju Sporazuma o stand by aranžmanu. Tehnički pregovori su završeni još krajem marta, a potrebno je usaglasiti još nekoliko elemenata sporazuma, kako bi Izvršni odbor MMF-a, verovatno sredinom maja tekuće godine, odobrio ovaj sporazum. Ovim sporazumom (koji se sklapa na 11 meseci), Jugoslavija bi dobila nekoliko bitnih elemenata podrške:

- Verifikaciju svoje makroekonomske politike, odnosno potvrdu međunarodnoj poslovnoj zajednici da zemlja vodi zdravu, od MMF-a odobrenu, makroekonomsku politiku.
- Verifikaciju svoje reformske politike, pre svega u domenu strukturnih i institucionalnih reformi koje sprovodi.
- Makrofinansijsku podršku, pre svega budžetsku i platno-bilansnu podršku, u iznosu od oko 260 miliona USD, od kojih bi 190 miliona bilo raspoloživo tokom ove kalendarske godine.
- Objektivian i verodostojan izveštaj o mogućnostima privrednog oporavka i održivog privrednog rasta, naročito u svetlu sadašnje, odnosno buduće zaduženosti zemlje i opterećenja koje nameće međunarodni dug zemlje.

Sklopanje navedenog sporazuma predstavlja neophodan uslov, odnosno početni korak, dalje integracije u međunarodnu finansijsku zajednicu, naročito za pregovore sa poveriocima okupljenim oko Pariskog i Londonskog kluba. Pa ipak, za sklopanje ovog sporazuma, potrebni su i okvirni dogovori oko normalizovanja odnosa sa nekim od drugih međunarodnih finansijskih institucija (Svetska banka i Evropska investiciona banka).

Na političkom planu, dosad se nija pojavila eksplicitna kontroverza oko članstva u MMF-u, odnosno Sporazuma o stand by aranžmanu. Ipak, tokom usvajanja reformskih paketa u Narodnoj skupštini Republike Srbije, naročito novih poreskih, odnosno fiskalnih zakona i samog budžeta Republike, mogla su se čuti oprečna mišljenja o pojedinim zakonskim rešenjima, ne samo od predstavnika opozicionih političkih partija. Navedeni zakoni predstavljali

⁶ Striktno posmatrano, Pariski i Londonski klub nisu međunarodne finansijske institucije. Međutim, pregovori sa poveriocima okupljenim oko tih klubova predstavljaju ključni element integracije naše zemlje u međunarodnu finansijsku zajednicu.

su deo naše obaveze pred sklapanje Sporazuma sa MMF-om. Zbog toga se u budućnosti mogu očekivati nove političke kontroverze, vezano za ispunjavanje sadašnjih, odnosno budućih uslova koje će postavljati MMF, naročito u pogledu budžetskog i platno-bilansnog deficita zemlje, odnosno makroekonomskih politika koje će sprečavati, odnosno kontrolisati ove deficite.

Možda najveća, mada indirektna, politička kontroverza vezana za sklapanje ovog Sporazma bilo je hapšenje bivšeg predsednika Jugoslavije Slobodana Miloševića, odnosno, generalno posmatrano, odnos prema saradnji sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju u Hagu. Naime, Kongres SAD je još prošle godine doneo zakon prema kojem je američka pomoć i finansijska podrška SR Jugoslaviji uslovljana političkim elementima, pre svega saradnjom sa navedenim sudom u Hagu. U pomenutom zakonu se predviđa da, ukoliko se zaključno sa 31. martom 2001. godine proceni da saradnja SR Jugoslavije nije zadovoljavajuća, odnosno ukoliko nisu ispunjeni navedeni uslovi, predstavnici SAD u međunarodnim finansijskim institucijama ne smeju da glasaju za dodeljivanje bilo kakvih sredstava (kredita, odnosno grantova) SR Jugoslaviji.

Drugim rečima, da Jugoslavija nije ispunila navedene uslove, predstavnici SAD na Upravnom odboru MMF-a bi glasali protiv svake odluke koja dovodi do dodeljivanja sredstava SR Jugoslaviji. Ne samo da SAD imaju nešto preko 18% akcija u MMF-u (dakle glasova), već čine okosnicu veoma snažnog lobija, pa je veoma verovatno da bi i mnoge druge finansijski snažne zemlje glasale protiv takve odluke. Interesantno je da su zvaničnici nekih evropskih zemalja, članica G7 izjavili da bi bez obzira na glasanje SAD, njihovi predstavnici u međunarodnim finansijskim institucijama uvek glasali za dodeljivanje sredstava Jugoslaviji.

Tokom prvog kvartala ove godine, odnosno približavanjem 31. marta, domaća politička retorika bila je prilično glasna, a osetile su se i podele na liniji saradnje sa sudom u Hagu. Pri tome je članstvo u međunarodnim finansijskim institucijama, odnosno mogućnost dodeljivanja sredstava tih institucija, koristilo kao jedan od argumenata u tim, ipak dosta blagim, raspravama.

Hapšenjem Slobodana Miloševića 1. aprila ujutro (još uvek je bio 31. mart po američkom vremenu, dakle u predviđeno vreme), uklonjeni su, bar privremeno, elementi političke kontroverze koja je, bar delimično, vezana sa našim članstvom u međunarodnim finansijskim institucijama, odnosno saradnju sa njima. Iako se, u nastupima zvaničnika zapadnih zemalja, još uvek pominje obaveza saradnje sa Haškim sudom, ta obaveza još uvek nije specifikovana, naročito ne u vremenu, a još uvek je niko ne vezuje za međunarodne finansijske institucije. Izgleda da će i one da se, bar za neko vreme, odmore od Haga.

Evropska banka za obnovu i razvoj

SR Jugoslavija je postala članica Evropske banke za obnovu i razvoj (EBOR) 17. januara 2001. godine. Prijem u članstvo ove banke bio je izuzetno brz usled spremnosti same banke da maksimalno ubrza taj postupak, kako bi što pre započela sa poslovanjem na području Jugoslavije, kao i usled činjenice da ne postoje nikakva dugovanja Jugoslavije ovoj međunarodnoj instituciji, budući da dosad nikakva sredstva i nisu pozajmljena našoj zemlji.

Najznačajniji problem pri prijemu Jugoslavije u EBOR bila je uplata u kapital banke, budući da samim prijemom zemljom postaje i akcionar Banke. Da bi se dobio predviđeni broj akcija, bilo je potrebno uplatiti oko 17 miliona EUR, a problem te uplate je rešen beskamratnim namenskim zajmom Vlade Švajcarske. Ovim se, između ostalog, pokazalo da je bila ispravna odluka Savezne Vlade da izabere Švajcarsku konstituencu u EBOR, isto kao i u MMF i Svetskoj banci, tj. da nas Švajcarska zastupa u svim ovim međunarodnim finansijskim institucijama. Iako su postojali veliki pristisci jedne od zemalja G7 da Jugoslavija uđe u njihovu konstituencu, kao i blago osvetničko ponašanje te zemlje posle odbijanja njene ponude, izbor

Švajcarske konstituce se, bar dosad, pokazao kao višestruko povoljno rešenje, ne samo zbog navedenog kredita za uplatu u kapital EBOR.

EBOR je već u martu mesecu ove godine sačinila Akcioni plan za Jugoslaviju, koji je usvojio njen Upravni odbor. Plan je veoma ambiciozan i predviđa, pored klasičnih bankarskih poslova (finansiranje malih i srednjih preduzeća, banka za mikro kredite, finansiranje rehabilitacije infrastrukture itd.), inovativne poslove, poput finansiranja obrtnih sredstava (kapitala) preduzeća koja još uvek nisu privatizovana, ali predstavljaju perspektivna preduzeća (značajno izvozno tržište) i njihova privatizacija se može uskoro očekivati.

Neposredno posle usvajanja Akcionog plana, otvoreno je i predstavništvo banke u Beogradu (9. aprila 2001.), a dan kasnije (10. aprila) otvorena je i prva investicija EBOR – Mirco Finance Bank u Beogradu, u kojoj EBOR učestvuje sa trećinom osnivačkog kapitala. Istog dana potpisan je i prvi ugovor o kreditu., tj. EBOR je MFB u Beogradu odobrila kredit u visini od 6 miliona EUR. Već sledećeg dana MFB je odobrila prve mikro kredite (u to spadaju krediti do 100.000 DEM) krajnjim korisnicima.

Politički odnosi između Jugoslavije i EBOR su izuzetno dobro razvijeni, posle poseta predsednika EBOR Lammiera SR Jugoslaviji u januaru ove godine, predsednika Vlade Srbije Zorana Đinđića banci u Londonu tokom februara, kao i odlaskom jugoslovenske delegacije na čelu sa potpredsednikom Savezne vlade Miroљubom Labusom (koji je i naš guverner u ovoj banci) na godišnju skupštinu EBOR-a u London krajem aprila ove godine.

Zanimljivo je da je na ovogodišnjoj godišnjoj skupštini pokrenuta inicijativa za izmenu statuta EBOR, prema kojoj bi članstvo u Banci bilo uslovljeno i određenim političkim pretpostavkama, tj. demokratijom u zemlji, vladavinom prava i poštovanjem, odnosno zaštitom ljudskih prava. Neke od članica EBOR, poput Belorusije i nekih od centralnoazijskih republika, nisu bile zadovoljne ovakvom inicijativom, a vreme će pokazati koji su realni dometi ovog pokušaja unošenja novih političkih uslovljavanja u oblast međunarodnih finansija.

Svetska banka

Svetska banka je višestruko zanimljiva međunarodna finansijska institucija za našu zemlju. Prvo, Svetska banka, prema svojoj osnovnoj misiji, predstavlja instituciju koja podržava razvoj i reforme, kako finansijskim sredstvima (uglavnom kreditima), tako i tehničkom pomoći. Drugo, u okviru Pakta stabilnosti zemalja jugoistočne Evrope, Svetska banka predstavlja koordinatora za sva pitanja privrednog razvoja regiona. Treće, zajedno sa Evropskom komisijom, Svetska banka je organizator Donatorske konferencije za SR Jugoslaviju, na kojoj treba da se prikupe sredstva namenjena obnovi, privrednom oporavku i reformama u našoj zemlji. Konačno, naša dospela dugovanja Svetskoj banci iznose nešto preko 1,7 milijardi USD, što je značajno otežavalo pregovore o ponovnom pristupanju, odnosno obnovi članstva u ovoj međunarodnoj finansijskoj instituciji.

Stanje privrede naše zemlje, veliki spoljni dug, veliki dug Svetskoj banci, kao i statutarno ograničenje koje ima Svetska banka (ova banka, naime, nema pravo da otpiše dug bilo kom dužniku), uslovlili su veoma složene pregovore. Međutim, navedene činjenice, kao i veoma izraženo reformsko opredeljenje Savezne vlade, uslovlile su veoma konstruktivan stav Svetske banke, tako da je postignuta saglasnost oko gotovo svih elemenata našeg ponovnog članstva u ovoj međunarodnoj finansijskoj instituciji. Očekuje da će se na sednici Upravnog odbora Banke 8. maja ove godine doneti odluka o obnavljanju našeg članstva u Svetskoj banci. To članstvo bi trebalo da podrazumeva i tzv. mešoviti, odnosno privremeni IDA status (*International Development Agency*), tj. status koji bi našoj zemlji omogućio dobijanje kredita pod veoma povoljnim (preferencijalnim) uslovima, daleko povoljnijim od tržišnih (kamata oko 1%, rok otplate 35 do 40 godina, period počeka do 10 godina). Pored toga, Svetska banka bi našoj zemlji odobrila i tzv. konsolidacioni zajam, koji bi služio za otplatu naših dospelih

obaveza (1,7 milijardi USD) prema ovoj finansijskoj instituciji. Kamatna stopa konsolidacionog zajma bila bi identična ceni kapitala na tržištu, a glavnica i kamata ovog zajma servisirale bi se iz IDA zajmova. Prema predlogu plana davanja, odnosno otplate kredita Svetske Banke, u sledeće tri godine neto priliv kapitala od ove institucije iznosio bi između 30 i 50 miliona dolara godišnje.

Ne očekuje se da će na sednici Upravnog odbora banke biti većih problema oko usvajanja navedenih predloga i definitivnog obnavljanja članstva naše zemlje u Svetskoj Banci. Možda se može očekivati da će biti manjeg otpora vezano za dodeljivanje IDA statusa, pre svega onih zemalja grupe G7 koje su politički i ekonomski zaštitnici siromašnih afričkih zemalja, tj. onih zemalja kojima su IDA sredstva prevashodno i namenjena.

Prijem u Svetsku banku predstavlja korak ka uspostavljanju pune saradnje, koja se može očekivati krajem juna kada bi se odborio i konsolidacioni zajam kao i prvi zajmovi finansirani iz IDA fondova. To neće biti prva sredstva koja smo dobili od Svetske banke, budući da je još marta meseca 2001. godine, Svetska banka donela odluku o dodeljivanju donacije (granta) u visini od 30 miliona USD za finansiranje tehničke pomoći procesu reformi u našoj zemlji. Odobravanje ovih sredstava pre regulisanja članstva pokazuje veoma konstruktivan odnos ove finansijske institucije prema rešavanju problema reformi u SR Jugoslaviji.

Poseban značaj Svetska banka ima kao jedan od organizatora Donatorske konferencije za SR Jugoslaviju. Ta konferencije treba da se održi u Briselu, krajem maja, odnosno početkom juna ove godine. Svetska banka će donatorima ponuditi osnovni dokument u kome će biti iskazane potrebe Jugoslavije za sredstvima donatora, kako za investicijama, tako i za projektima tehničke pomoći. U navedenom dokumentu će se definisati i struktura tih sredstava, kao i preliminarna procena njihovog iznosa. Očekuje se da ta sredstva ukupno za tekuću godinu neće iznositi više od 1,2 milijarde USD.

Evropska investiciona banka

Evropska investiciona banka (EIB) je banka Evropske unije, tako da su njene članice isključivo zemlje EU. Zbog toga se, bar u dogledno vreme, i ne postavlja pitanje članstva Jugoslavije u ovoj banci, već pitanje početka poslovanja ove banke na području naše zemlje. Imajući u vidu specijalizovanost ove banke za objekte u oblasti infrastrukture, njene velike kreditne potencijale, kao i činjenicu da je Pakt stabilnosti odredio EIB kao regionalnog koordinatora svih infrastrukturnih projekata u regionu jugoistočne Evrope, evidentan je interes Jugoslavije da normalizuje odnose sa ovom bankom, odnosno da EIB počne da odobrava nove kredite za finansiranje infrastrukturnih projekata u našoj zemlji.

Najveća prepreka ovoj normalizaciji odnosa je dospeli dug Jugoslavije ovoj banci u iznosu od oko 220 miliona EUR, pri čemu kamate čine više od 2/3 ukupnog dospelog duga. Na nedavnom (martovskom) sastanku šefova država ili vlada zemalja EU u Štokholmu, pokrenuta je inicijativa za rešavanje navedenog problema, tako što bi Evropska komisija obezbedila sredstva kojima bi se otplatio dospeli dug Jugoslavije prema EIB. U tom smislu su uspostavljeni i direktni kontakti između Savezne Vlade i Evropske komisije u Briselu. U toku su pregovori na relaciji Savezna Vlada – EIB – Evropska komisija, koji treba da dovedu do dogovora po svim pitanjima navedene operacije, odnosno do detaljnog sporazuma o početku poslovanja EIB na području Jugoslavije. Rezultati na ovom planu mogu se očekivati u nekoliko sledećih meseci, a načelni sporazum te vrste možda već krajem maja ili početkom juna ove godine.

Pariski klub

Ukupan jugoslovenski dug inostranim poveriocima iznosi oko 12,2 milijarde USD, od čega dospeli dug u krajem prošle godine iznosi oko 10,5 milijardi USD. Navedeni iznos duga

predstavlja veliko opterećenje za jugoslovensku privredu, kako mereno odnosom ukupnog spoljnog duga i godišnjeg društvenog proizvoda, tako i odnosom duga i godišnjeg prihoda od izvoza.

Najveći deo našeg spoljnog duga spada u dug poveriocima Pariskog kluba (poverioci države, odnosno državne institucije) – oko 4,6 milijardi USD, pri čemu je gotovo celokupan iznos u duga docnji. Savezna Vlada je pristupila pregovorima sa Pariskim klubom, odnosno njegovim sekretarijatom, tako da je sredinom marta ove godine održan prvi, tehnički sastanak sa sekretarijatom Kluba, na kome su dogovoreni tehnički detalji daljeg rada, kao i okvirna dinamika pregovora. Takođe je dogovoreno da će MMF dostaviti sekretarijatu Pariskog kluba sopstvenu analizu održivosti jugoslovenskog duga, odnosno održivosti privrednog rasta uz postojeći spoljni dug. Može se očekivati da će do kraja juna da se postigne načelan dogovor, koji bi onda, najdalje do kraja tekuće godine, bio realizovan bilateralnim tehničkim sporazumima SR Jugoslavije i zemalja poverilaca.

Ključni element priprema dogovora sa Pariskom klubom je politička aktivnost, odnosno svojevrсна finansijska diplomatija, naročito sa zemljama članicama grupe G-7, koje su i naši najveći poverioci u okviru Pariskog kluba. Savezna vlada je najvećim poveriocima već stavila do znanja da smatra da na slučaj jugoslovenskog duga treba primeniti tzv. Napuljske uslove, što znači otpis 67% ukupnog duga i reprogramiranje ostatka tog duga. Iako je jugoslovenski društveni proizvod *per capita* nešto iznad granice za primenu Napuljskih uslova, argumentacija o visokom stepenu zaduženosti, kao i zemlji koja je tek izašla iz dugogodišnjeg ratnog konflikta se u krugovima poverilaca prima sa razmevanjem, tako da raste verovatnoća da će navedeni uslovi na kraju da se i primene. Nezavisne analize investicionih banka (Deutsche Bank, Merill Lynch, Schroder Salomon Smith and Barney), pokazuju da postoji puno opravdanje da se SR Jugoslaviji odobre Napuljski uslovi. Naravno, za ovakav povoljan ishod potrebno je još više političke aktivnosti, odnosno stvaranja još povoljnije političke slike o našoj zemlji u međunarodnim finansijskim krugovima.

Iako, na prvi pogled, primena Napuljskih uslova dovodi do značajnog umanjena spoljnog duga zemlje, analize pokazuju da bi ukupna zaduženost zemlje, odnosno opterećenje spoljnog duga, kako ukupnog, tako i servisiranja duga i dalje bila velika, naročito kada se tome pridruže nova zaduženja koja će nastati u godinama koje slede.

Postojeći tempo pregovora sa Pariskim klubom treba održati, odnosno čak i ubrzati. Naime, potrebno je ovaj sporazum sklopiti što pre i to iz nekoliko razloga. Prvi razlog je u što u mnogim slučajevima, nerešen problem našeg državnog duga onemogućava korišćenje državnih institucija za osiguranje trgovinskih kredita, odnosno mehanizama pospešivanja međunarodne trgovine (poput nemačkog HERMES-a).

Drugi razlog je neizvestan državni status SR Jugoslavije. Ukoliko dođe do odvajanja Crne Gore pre postizanja sporazuma sa Pariskim klubom, to će neminovno odložiti pregovore, sve dok se ne pripreme pregovori dve nove, nezavisne zemlje. To podrazumeva i sporazum o deobi duga, obostrano prihvatanje ključa za podelu nealociranog duga, prihvatanje i primenu celokupnog sporazuma, što svakako zahteva dosta vremena. Čini se da mnoge relevantne političke ličnosti u obe republike nisu svesne posledica eventualnog odvajanja Crne Gore pre postizanja sporazuma sa Pariskim klubom, odnosno da čak nisu svesni ni značaja pitanja jugoslovenskog spoljnog duga. Tako je, na primer, sadašnji premijer Crne Gore g. Vujanović na jednom predizbornom mitingu tokom aprila izjavio: "Crna Gora mora da se osamostali jer ne želi da bude talac 14,4 milijardi jugoslovenskog duga." Na stranu pogrešan podatak o jugoslovenskom dugu, ova izjava pokazuje veliko nerazumevanje (ili možda nešto drugo, ali je i to veliko) problema spoljnog duga zemlje. Naime, prema preliminarnim informacijama iz Narodne banke Jugoslavije, samo alocirani spoljni dug Crne Gore iznosi oko 1 milijarde USD, a tome treba pridodati i odgovarajući deo nealociranog duga prema odgovarajućem ključu za raspodelu. Prema tome, Crna Gora može da ne bude talac jugoslovenskog duga, ali će njen

eventualni budući spolji dug biti daleko veći od jugoslovenskog (meren na broj stanovnika, godišnji društveni proizvod ili godišnji izvoz). Jednostavno, postizanjem nezavisnosti ne poništavaju se dugovi iz prošlosti.

Londonski klub

Savezna vlada SR Jugoslavije se odlučila da pregovore o otpisu i reprogramiranju započne sa Pariskim klubom, pa da tek onda celokupnu proceduru otpočne sa Londonskim klubom poverilaca (ukupan dug ovim poveriocima iznosi oko 2,8 milijardi USD, dospeli dug oko 1,9 milijardi USD). Ovakav postupak se ocenjuje kao potpuno opravdan (analitičari Meril Lyncha) i procenjuje se da će, načelno posmatrano, Londonski klub prihvatiti načelni sporazum SR Jugoslavije sa Pariskim klubom. Naravno, u samoj realizaciji sporazuma sa privatnim kreditorima otvaraju se mogućnosti za veliki broj kreativnih rešenja kojima mogu da pored poverioca profitiraju i dužnici. Jedan od velikih poena koje naša zemlje može očekivati od dobro osmišljenog i sprovedenog sporazuma sa Londonskim klubom je i pristup međunarodnom tržištu kapitala. Ipak, ovaj pristup ne treba očekivati u dogledno vreme. Takođe, kreditni rejting zemlje još određeno vreme neće biti povoljan, odnosno premija na rizik će biti prilično visoka, što će povećavati cenu kapitala pribavljenog na njegovom međunarodnom tržištu.

* * *

Sve navedene aktivnosti na integraciji Jugoslavije u međunarodne finansijske institucije, odnosno međunarodnu poslovnu zajednicu, pored čisto finansijskog, odnosno ekonomskog, imaju i veoma značajan politički aspekt. Na domaćoj političkoj sceni ističe se nekoliko značajnih političkih ličnosti, odnosno grupa.

Najznačajnija politička ličnost u ovom procesu nesumnjivo je potpredsednik Savezne vlade Miroљub Labus, koji je, zajedno sa svojim ekonomskim timom, nosilac celokupnog posla našeg povratka u međunarodne finansijske institucije. Pri tome je za potpredsednika Labusa brza integracija u ove institucije, uz maksimizaciju našeg interesa, od ključnog značaja i stoga smatra da druge stvari treba podrediti ovom cilju. Labusovo zagovaranje oštrog reformskog kursa stvorilo je pogodne uslove za integraciju u međunarodne finansijske institucije, ali je već stvorilo i opoziciju u domaćim političkim krugovima, koji reformu ne smatraju neminovnom.

Jugoslovenski predsednik Vojislav Koštunica se našim integracijom u međunarodne institucije bavi samo sporadično. To je razumljivo, imajući u vidu njegove političke prioritete, kao i teme koje su mu nametnute vanrednim prilikama u nekim delovima zemlje (jug Srbije, Crna Gora itd). Pa ipak, pojedine izjave predsednika SR Jugoslavije („Više svet duguje nama, nego mi svetu“), bez obzira na najbolje motive, ne olakšavaju posao našim pregovaračima sa međunarodnim finansijskim institucijama.

Konačno, predsednik Vlade Srbije Zoran Đinđić, koji sve češće odlazi u jednodnevne posete evropskim prestonicama u pratnji svojih ministara iz ekonomskih resora, sve češće pokazuje i interesovanje za pitanja integracije zemlje u međunarodne finansijske institucije i o tome otvoreno razgovara sa svojim domaćinima. Ovakav razvoj događaja je svakako povoljan za našu dalju integraciju u međunarodne finansijske institucije, ali ostaje otvoreno pitanje da li on može da bude povod nekih novih sukoba na domaćem političkom planu.

Od uspostavljanja novih vlasti u SR Jugoslaviji i Srbiji, verovatno da je u veoma malo oblasti postignut takav uspeh kao što je integracija u međunarodne finansijske institucije. Pogotovo kada se uzme u obzir stanje zatečeno pri preuzimanju vlasti, kao i činjenica da integracija u ove institucije često, za razliku od integracije u neke druge institucije, poprilično

košta. Može se reći da je, uzimajući u obzir navedene činjenice, dosadašnja integracija u međunarodne finansijske institucije urađena i brže nego što se očekivalo. To je posledica, s jedne strane, povoljnih političkih prilika i, s druge strane, očigledne privrženosti poslu same pregovaračke ekipe. Očigledno je da će oba navedena faktora, a naročito prvi, biti od ključne važnosti za dalji proces integracije. Sledeća dva meseca (maj i juni) su odlučujuća. Ukoliko se tada uspešno završi prijem u Svetsku banku, regulisanje dospelih obaveza prema toj finansijskoj instituciji, Donatorska konferencija u Briselu i postigne odgovarajući sporazum sa Pariskim klubom oko naših dugova, onda će biti izvesno da se SR Jugoslavija zaista vratila u svet.

Centar za liberalno-demokratske studije

Beograd - Smederevska Palanka, SR Jugoslavija

Centar za liberalno-demokratske studije (CLDS) je nestranačka, nevladina i neprofitna istraživačko-obrazovna organizacija.

Ciljevi CLDS-a su:

- zaštita individualnih sloboda,
- slobodna tržišna privreda i ekonomski napredak,
- vladavina prava,
- odgovorna i ograničena država,
- liberalna demokratija.

Ostvarivanje ovih ciljeva podrazumeva delovanje CLDS usmereno ka:

- reformama političkog sistema,
- ekonomskoj tranziciji,
- izgradnji civilnog društva,
- zaštiti ljudskih i manjinskih prava,
- kooperaciji među pojedincima, lokalnim zajednicama i državama,
- istraživanju i publikovanju liberalne misli,
- edukaciji građana.

Osnovne aktivnosti CLDS-a su:

- istraživanje,
- uticaj na javno mnjenje,
- edukacija.

Neki projekti Funkcionalna državna zajednica Srbije i Crne Gore,
Korupcija u Srbiji,
Novi model privatizacije u Srbiji,
Osnove reforme tržišta rada u Srbiji
Parlamentarna kontrola Savezne vlade
Škola liberalnih ideja *Sloboda i razvoj*,
Letnja škola *Demokratija i ekonomija*